bens pecuniam Romæ, illamque cupiens in Civitate Venetiarum, vel Neapolis, eam tribuat mercatori, vel alteri ibi cambiandam, quoniam si pecuniæ dator certo scit recipientem illam pecuniam, ac convertentem in alios usus, non posse æquivalentiam dare statuto tempore, & in præfinito loco, ita ut literæ implementum recipere non deberent, sed inanes & vacuæ essent revertsuræ. Tunc quia dicitur potiùs actus simulatè gestus in fraudem usurarum, & de illius validitate dubitarunt Azor. *instit. moral. part. 3. lib. 10. de cambio sicco*, & cæteri deducti per Scacc. *de cambiis, §. 1. q. 7. p. 2. ampliat. 9. n. 9.* Reginald. *in praxi pœnitent. lib. 25. nu. 399.* Rebell. *de just. & jur. lib. 15. q. 5. nu. 3.* & cæteri in prædictis decisionibus deducti; Dictaque difficultas non resultat ex eo, an qui pecunias recipit, eas tunc in alios usus convertat necne, ut scribentes in ista causa, ac etiam in dict. altera *Romana cambiorum de Sfortiis, disc. 6.* insistebant, quia cum pecunia recipiat functionem in genere suo, etiam in isto cambio directo nil refert, quod recipiens eam convertat in alios usus, dum potest in nundinis, vel platea aliunde supplere de æquivalenti, sed punctus est in idoneitate ad dictam æquivalentiam præstandam, ex cujus concursu, vel deficientia resultat scientia dantis, an literæ essent adimplendæ, necne, & an actus esset ab initio fictus, vel verus.

6 Altera cambiandi species dicitur obliqua, quod scilicet debitor, qui pecunias recipit, seu ex alia præcedenti causa debet non assumit onus cambiandi, sed sub contractu mutui, vel altero recipit pecunias pro suis debitis solvendis, vel in alios suos usus erogandas; Quia verò mutuator non intendit eas otiosas tenere, sed super cambiis trafficare, idcircò debitor pro ipsius creditoris indemnitate, & ne ex mutuo damnum, ac præjudicium recipiat, in se assumit onus capiendi tantundem ab aliis, ac girandi, vel girari faciendi super cambiis, vel eidem creditori facultatem tribuit accipiendi ab aliis, vel à se ipso tantundem, illudque girandi, vel girari faciendi super cambiis in ipsius mutuatarii damnum; quo secundo casu plures continentur contractus explicati *in d. Romana locationis venæ, disc.* 24. ac etiam in Camerinen. *disc. seq. & in aliis hoc tit.*

7 Et in hac secunda specie non spectatur, an illa pecunia quæ recipitur, in alios usus convertatur necnè, vel an recipiens possit æquivalentem summam in nundinis, vel in platea præstare, quoniam cambium non girat super illa pecunia, sed super æquivalentia ab aliis habenda, neque spectatur idoneitas ipsius debitoris, sed illa correspondsalis, qui literas est impleturus saltem cum recursa; Et licèt Morales, quibus etiam adhærent Meranda *in ejus tract. de cambio nundinali*, Leotar. *de usuris, q. 26.* & alii, magna Tribunalia, seu foros magnarum & mercantilium Civitatum parum versantes, dicant hæc continere figmenta & simulationes in fraudem usurarum. Attamen eorum dubitatio recipienda non est, tum quia ita passim & ubique publicè & palam, Ecclesia tolerante & approbante, practicatur, Tùm etiam quia cessante conventione partium super majori, vel minori interusuriorum cursu ratione majoris, vel minoris dilationis temporis, in quo proprie consistit usura, vel ejus suspicio; cum totum pendeat ab eventualitate, quæ ipsius etiam debitoris lucrum causare potest, sequitur exinde cessare terminos usuræ, & in specie id vidimus practicatum *in d. Romana locationis venæ ferri disc. 24. & in d. Romana cambiorum, disc. 1.* In dictis etenim casibus certa erat conversio pecuniæ per debitorem acceptæ ad cambium in alios usus, atque certa erat voluntas ejusdem debitoris creditori declarata, & in pactum expressum deducta, non cambiandi, neque solvendi in nundinis, vel plateis, & tamen nunquam dubitatum fuit de validitate cambii ex isto capite, quoniam girus cambii non est in ipsa pecunia, quæ debitori datur, sed in æquivalenti, quæ ab alio, vel à se ipso tanquam tertio accipitur ad cambium, atque hoc jure passim vivitur, quod agnovit Rota *in dicta Romana cambiis, de Sfortiis* 24. *Martii* 1664. Otalora.

8 Demum quoad tertium objectum anatocismi, quod deducebatur ex conversione cambiorum decursorum in sortem principalem, ac novum cambium, Dicebam, quod quidquid sit, an dictus anatocismus procedat solum in usuris illicitis, de quibus, nempè usuris hebræorum agitur *in* [illegible] 409. Merlini, atque admisso etiam quod eadem prohibitio procederet in quibuscumque aliis quamvis licitis usuris, interusuriis, vel fructibus, ut videretur magis communis & recepta opinio DD. de quibus amplè Andreol. *dict. controv.* 210. Extranei erant dicti termini ab istis cambiorum, quæ in recambium converti posse plenè firmatur per Surd. *consil.* 540. *n.* 35. *cum seq.* quem solum pro omnibus allegare sufficit, & communiter tenet Ciriac. Gait. & cæteri deducti per Andreol. *d. controv.* 210. *num. fin.* atque ita passim docet inconcussa observantia totius nostri Orbis Catholici super recambiis, & advertitur *d. disc.* 1.

Verùm ne more insipidorum pragmaticorum, præter genium & stylum, immorarer solum in authoritatibus, potissimè cum non omninò satisfactus essem de rationibus & fundamentis deductis per Surdum, Idcircò adverrebam veram hujus conclusionis rationem eam esse, quod fructus dicuntur illi qui producuntur, seu percipiuntur salva substantia rei illorum productivæ, ideòque in proposito, usuræ, vel interusuria dicuntur accessiones contra distinctæ ab ipsa sorte principali, quæ salva & integra remaneat, atque ex hac ratione accessiones ex pecunia regulariter, non concurrente speciali titulo earum justificativo, dicuntur illicitæ, quia cum pecunia sit de sui natura sterilis, ita contra naturam efficitur fecunda & fructifera.

Hoc autem non convenit cambiorum accessionibus, seu interusuriis, quoniam de natura cambii realis est, ut nulla detur accessio, nullumque lucrum certum, sed creditor subjaceat potiùs damno & periculo diminutionis sortis principalis, *Roman. cons.* 238. *nu. 6. & 9. in principio*, Rota *decis.* 315. *par.* 2. *adverf. dec.* 304. *nu.* 5. *par.* 2. *recent.* ac habetur deductum *in dict. Romana venæ ferri, disc.* 24. *in dict. Romana cambiorum, disc.* 1. & in aliis frequenter. 9

Ideòque id quod dicitur fructus, seu accessio, est abusive, 10
& per modum loquendi pro nostra intelligentia, sed verè totum est sors principalis tanquam unicum pretium pecuniæ quæ in uno magis valeat quam in altero; utpotè, Titius dat Semptonio ad cambium Romæ scuta mille monetæ julionum decem pro scuto cambianda pro nundinis Placentiæ, seu pro Civitate Venetiarum, cum ibi literæ implendæ sint in scutis auri stamparum, seu marcarum respectivè (cum in nundinis curtant scuti imaginarii marcarum, & in plateis scuti auri veri stamparum) idcircò correspondsalis illius, qui suscepit pecuniam cambiandam, ut impleat literas, emere debet dictos scutos, prout currunt in illis nundinis, vel respectivè in ea hebdomada, in qua maturat solutio, juxta pretium aggii quod pro majori, vel minori pecuniarum affluentia, magis & minus ponitur à foro mercatorum, atque in hac emptione consistit damnum, vel respectivè lucrum ejus, qui habuit pecunias cambiandas, quoniam dari potest casus, quod cum tanta moneta, quantum importent, exempli gratia, scuta 970. emat tot scutos auri vel marcarum, qui sufficiant ad æquivalentiam & literarum implementum, undè propterea creditor sit potiùs in damno patiendi diminutionem sortis principalis; Et è converso datur casus frequentior, quod pro emendis dictis scutis ad literarum implementum necessariis non sufficiat valor dictorum scutorum mille monetæ, sed importent scuta 1030. & sic in illis 30. consistit damnum debitoris, quod ex communi usu loquendi dicitur fructus cambii junctus cum expensis provisionum; Et consequenter quando illi scuti auri, vel marcarum respectivè ita empti, & per actum occultum soluti creditori per correspondsalem cum recursu recambiantur ad locum à quo ipsimet debitori qui pecunias proprias pro literarum implemento in nundinis, vel platea non habebat, dicuntur tanquam per novum contractum recambiari illi scuti 1030. non tanquam sors & fructus, sed tanquam integra sors, atque unum & idem pretium illorum scutorum marcarum, vel auri denuò reducendorum ad scutos monetæ, istaque est ratio, ob quam substinentur recambia, atque illi qui apud vulgus dicuntur fructus, convertuntur in sortem: Quam rationem nec quidem remotè percipiunt aliqui moderni, qui in foro magnarum & mercantilium Civitatum non versantur, cum manifestò proinde terminorum æquivoco utentes in hac materia terminis usurarum, lucrorum, fructuum, & accessionum, cum isti termini rectè quidem cadant in cambio sicco, non autem in reali, in quo nullum dari potest lucrum certum, & si daretur, remanet vitiatum, ut latius *in dicta Romana locationis venæ ferri, disc.* 24. *& in aliis locis citatis.*

S U M M A R I U M.

1 *Generalis animadversio ad omnes discursus.*
2 *An onus susceptum per debitorem ad tempus, isto elapso expiret.*
3 *De cambiis loco damnorum, & interesse sine literis.*
4 *An Clerici possint facere contractum cambii.*
5 *De imputatione cambiorum solutorum in excessu unlgo* scaletta.

Quo-

6 *Quomodo probetur solutio cambiorum indebitorum pro imputatione, vel repetitione.*
7 *De mixtura cambii cum alio contractu.*
8 *De literis cambii, & giratis.*

ADNOT. AD DISC. III.
cum seqq.

1 EAquæ dicuntur in discursibus, quorum specialis mentio infrà non fiat, reincidere videntur in idem, atque super eis alia non se obtulit occasio disputandi, cum multæ conclusiones, quæ priùs erant valdè dubiæ, nunc videantur effectæ planæ, ideòque me refero ad jam dicta.

2 In casu autem de quo, *disc. 9.* an scilicet onus susceptum per debitorem ad certum tempus, illo elapso expiret, videantur deducta infrà *disc.* 35. ubi sit mentio, quod in ista causa in alia instantia recessum fuit à posterioribus decisionibus, & reversum est ad primas, ut apud Ninot. *decis.* 72. postèà verò causa fuit concordata.

3 Et ad pluries dicta, *disc.* 3. & 4. 8. 10. & in aliis, an detur cursus cambiorum sine literis in ratione damnorum, & interesse infrà *disc.* 32.

4 Ubi etiam de quæstione, de qua *disc.* 18. an Clerici possint facere istum contractum.

5 Ad contenta in *disc.* 17. & 28. super imputatione cambiorum excessivè solutorum videatur *disc.* 31.

6 Et quomodo probentur solutiones cambiorum ad effectum imputandi, vel repetendi, *disc.* 34.

7 Ad casum de quo *disc.* 24. videantur ea quæ adnotantur ad *disc.* 4. de Usuris super mixtura cambii cum alio contractu.

8 Ad contenta *disc.* 20. 21. 22. 25. & 26. super literis cambii, videatur *disc.* 33. Ac etiam *sub tit. de Credito.*

CAMERINEN. CAMBII
PRO PELLEGRINIS
CUM BRACCIIS

Casus disputatus coram A. C. & in Signatura, & resolutus pro Pellegrinis, postea concordatus.

An mandatum datum ad cambiandum, seu girandum super cambiis, expiret per mortem mandantis, vel mandatarii. Ex qua occasione agitur de pluribus speciebus mandati ad cambiandum.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Distinguuntur plures casus ad effectum sciendi, an susceptum onus cambiandi expiret per mortem.*
3 *Quando alicui datur pecunia ad cambiandum, qualis species contractus dicatur.*
4 *De cambio directo, & qualem speciem contractus continere dicatur.*
5 *De cambio obliquo, & quos contractus sub se contineat.*
6 *De differentia inter casum in quo debitor tribuat creditori facultatem cambiandi, & quando ipse debitor id in se suscipiat.*
7 *De casu, in quo susceptum onus cambiandi est transitorium ad hæredes, & non expirat per mortem.*
8 *Generaliter mandatum susceptum ad cambiandum non cessat per mortem.*
9 *De exclusione contractus societatis in cambio.*

D I S C. IV.

1 BRaccius per apocham se constituit Pellegrini debitorem in scutis mille jam antea habitis, atque promisit hanc summam girari facere super cambiis per aliquem Urbis mercatorem per ipsum eligendum, cujus cura & onus esset dicta cambia exercere & continuare cum scripturæ retentione usque ad debiti restitutionem, & cum pacto, quod cambia usque ad summam scutorum 7. pro singulo centenario & anno cederent ad commodum Pellegrini, torum verò plus cederet beneficio ipsius Braccii, cujus obitu sequuto, post aliquorum annorum decursum, perentibus dicti Pellegrini hæredibus sortis & cambiorum solutionem, hæredes debitoris prætendere cœperunt per mortem expirasse, vel mandatum, vel societatem, quam in præsenti conventionem contineri mordicùs dicebant scribentes pro hæredibus, innixi authoritati Scacciæ *de cambiis, §. 3. glos. 3. nu. 33.* ubi registrata quadam conventionis formula huic simili, firmat esse contractum societatis.

Pro creditoribus scribens, hoc societatis assumptum omninò negabam, sed dicebam, vel esse in casu suscepti mandati, quod uti necessarium, & ex stipulatione tanquam irrevocabile non expirat per mortem, vel (& fortè verius) esse obligationem faciendi, ad hæredes etiam passivè transitoriam; Pro materiæ verò dilucidatione tollendisque æquivocis, observabam plures distinguendos esse casus ob longam differentiam inter unum & alterum militantem. 2

Primus igitur est, ubi unus dat alteri pecuniam ad negotiandum, sive traficandum super cambiis, certa parte lucri ad commodum recipientis pecuniam, & trafficare debentis conventa, & tunc non intrant termini debitoris, vel creditoris, quia nullum intercedit mutuum, neque pecunia efficitur de dominio recipientis, cum illa eadem sit trafficanda, sed solùm cadit dubitatio, quam speciem contractus hujusmodi conventio contineat, an scilicet societatis, ut aliqui voluerunt, vel mandati ut aliorum fuit opinio, vel institoriæ, seu contractus innominati, atque juxta has ultimas species punctualiter discusso articulo firmavit Rota *in una Mediolanen. dec.* 304. & 556. *p. 2. rec.* Ideòque in judicando præsertim in Curia, non quid LD. hinc inde pro eorum ingenio voluerint tenendum est, sed quid, omnibus opinionibus examinatis, est decisum; Verùm istum constanter affirmabam non esse casum nostrum, quia Braccius pecuniam aliquo tempore ante dictam conventionem receperat in alios ejus usus erogaram, ejusque in dicta conventione se constituit debitorem ad commodum dantium, quos consideravit uti creditores, utendo termino solutionis, qua pendente in se assumpsit onus prædictum, qui termini in ista specie non cadunt, neque conveniunt. 3

Alter casus est cambii directi & puri, prout originaliter iste contractus introductus fuit, ubi scilicet habens pecunias in uno loco, eisque indigens in alia Civitate, vel loco, eas tradit campsori, ut pro dicto alio loco cambiet, seu literas suo correspondsali pro æquivalentis summæ solutione tradat, quo non expleto tenetur recipiens dantì ad quanti interest pecuniam in loco & tempore convento traditam esse, & iste contractus dicitur, juxta unam opinionem permutationis, permutando scilicet pecuniam unius loci, cum pecunia alterius mediante eo pretio, quod loci distantia, vel diversæ monetæ qualitas postulat; Sive juxta alteram est contractus locationis & conductionis, quia campsor ita locat operas suas datori pecuniarum, ut eas suo risico de loco ad locum asportet; Sive juxta alteram, est etiam institutoriæ, vel contractus innominati, de quibus in præsenti videre superfluum videbatur, quia neque eramus in casu. 4

Tertius est casus frequens & quotidianus cambii obliqui plures contractus continentis, quorum primus est veri & realis mutui, quia nempè indigens pecuniis pro ejus ære alieno exsolvendo, seu aliis indigentiis, & negotiis explendis, illas ab aliquo recipit de suo dominio efficiendas, earumque ad certam diem se debitorem constituit, sed ne interim creditor damnum patiatur ex mutuo, tenendo scilicet otiosam dictam pecuniam, quam aliàs super negotiis, & cambiis traficare destinaverat, idcircò dupliciter conveniri solet, Vel quod debitor det creditori facultatem pro sua relevatione à quibuscumque, ac etiam à se ipso æquivalentem summam ad cambium, & sub eo continuandi, donec sequatur solutio. Vel quod ipsemet debitor in se assumat onus æquivalentem summam inveniendi ab aliis ad cambium, seu curandi, quod aliquis mercator dictam summam traficet & giret; Primò enim casu intrat mandatum, quod debitor tribuit suo creditori, & quatenùs mandatum deducatur ad exercitium, intrat tertius actus, per quem creditor non jure suo, ut volunt Turre & alii, sed tanquam mandatarius debitoris juxta opinionem veriorem, & in Rota receptissimam, æquivalentem summam accipit ab alio ad cambium; Secundo autem casu, ex parte debitoris intrat stipulatio faciendi, quia promittit pecuniam in æquivalenti summa ab aliis invenire, atque pro creditoris relevatione curare, ut per seipsum, quatenùs ad id sit aptus, vel per mercatorem ab ipso inveniendum cambietur per nundinas, vel plateas; Et sic secundus actus consistit in dicta suscepta obligatione faciendi, & tertius adest, quatenùs pro explenda obligatione pecuniam ab aliis suscipiat cambiandam. 5

Differentia inter unum casum & alterum est, quod in primo, ut creditor cambia & recambia petere valeat, docere debet se mandatum sibi traditum validè ad formam Constitutionis Pii V. exercuisse, cum vera & reali transmissione 6

sione spacciorum justificanda saltem cum literis responsivis nuncupatis *di ritorno*, atque isto casu intrat regula, quod non probata spacciorum justificatione, cambia peti non possunt, quia debet adesse realitas literarum promptè implendarum, sine quibus cessat periculum consistens in transmissione pecuniæ de loco ad locum, sive in jactura, quæ non minùs quàm lucrum adesse potest in commutatione pecuniæ de uno loco ad alium, sive de una specie ad aliam, nempè de monera currenti ad scutos marcarum, vel auri, in quo periculo fundatur lucri perceptio ex deductis per Lopez. *de contract. lib. 2. cap. 3. cum plur. seqq.* Capyc. Latr. *consult.* 125. Rovit. *super pragm. 1. de literis cambii*, Buratt. *dec.* 603. Mantic. *dec.* 283. Rota *decis.* 132. *part. 6. recent. Anconitana cambiorum* 8. *Martii*, & 2. *Augusti* 1649. Peutingerio, *Romana cambiorum* 28. *Aprilis* 1651. Verospio, & in aliis frequenter.

7 In secundo autem casu, nisi debitor probet omnes adhibuisse diligentias, & non invenisse occasionem cambiandi, creditor absque aliqua justificatione ex ejus parte facienda, petere, & consequi potest à debitore cambia & recambia, quæ cucurrissent, si susceptam obligationem explevisset, non tamquam cambia, quæ sine spacciis, & tali literarum transmissione dari non possunt, sed tamquàm damna & interesse non impletum susceptum mandatum, seu ob non factum id, quod si factum esset, cambiorum ut litarum produxisset, ut benè firmatur *in Romana pecuniaria* 5. *Junii* 1648. *coram Corrado*, & *in eadem* 14. *Junii* 1649. Dunozetto *inter suas dec.* 829. & post Salgap. *in labyrint. dec.* 7. quæ passim in Curia recepta est tamquam magistralis, sæpissimè in aliis causis approbata, itaut amplius de assumpto non dubitetur, ut sæpius *hoc eod. tit.*

8 In hac ultima specie necessariæ stipulationis faciendi in proposita controversia versabamur, ideòque non intrabant termini expirationis mandati per mortem mandantis, vel mandatarii, quia verè non agebatur de mandato, sed in susceptione facti, quod ob non factum trahit secum obligationem non dubitatur esse ad hæredes active & passivè transitoriam, ad instar quarumcumque stipulationum, & contractuum, ut omissis generalibus, in specie probari dicebam ex decisionibus *in Romana multiplicis* 3. *Novembris* 1635. coram Pirovano, & 18. Martii 1654. coram Meltio, in cujus casu emptor, qui de pretii residuo debitor remanebat, se obligavit illud investire in loca Montium, census, vel stabilia fructifera, atque fructus exigere, illosque denuò investire, ac ita multiplicare, donec certa summa constitueretur, quia, si ipse, vel ejus hæres id non fecit tunc ob non adimpletum mandatum, vel non præstitum factum promissum, tenetur ad quanti interest esse factum, quod cum occasione fructuum dotalium habetur *sub tit. de dote*, & alia occasione habetur *sub tit. de usuris & interesse*.

9 Neque intrabat ratio pro alia parte exaggerata, quod electa esset industria personæ, cum dato & respectivè suscepto mandati, vel facti, non fuerit voluntaria, & ratione industriæ personalis, prout in primo contractu pecuniæ datæ ad negotiandum juxta *dictas decisiones* 304. & 556. *par.* 2. *rec.* prætendi forte potest, sed fuerit necessaria ob creditoris reintegrationem, & ne interim ex mutuo, & permanentia suæ pecuniæ penes debitorem damnum patiatur; Multò magis in præsenti, dum cambiorum transmissio & continuatio facienda non erat per ipsummet Braccium, itaut dici valeat, sequuto ejus obitu, actum non potuisse ampliùs explicari, sed erat facienda per mercatorem ab ipso eligendum & deputandum, qui semel electus absque alia præfati debitoris opera, sive viveret, sive mortuus esset, continuationem facere poterat.

Et nihilominùs, etiam in casu simplicis, & veri mandati, prout est in alio casu supradicto, quando scilicet creditori datur facultas capiendi summam æquivalentem ad cambium, adhuc omninò veriùs, ac ubique receptum est, tale mandantis, vel mandatarii mortem naturalem, seu civilem non cessare, quoniam juris regula, ut mandatum per mandantis, vel mandatarii mortem expiret, procedit in mandato voluntario ex utraque parte, quandocumque revocabilis, secus autem in mandato necessario, quod ex stipulatione debitor tribuit creditori in causam, & rem propriam, donec sequatur solutio, dum illud debitor volens non potest invito creditore expressè revocare, ideò minùs intrat expiratio per mortem, quæ aliud non est, nisi quædam revocatio tacita, seu ficta, ut ita distinguendo inter mandatum voluntarium & necessarium plenè aliis allegatis habetur apud Trentacinq. *lib. 2. var. resol. tit. de procur. resol.* 10. *n.* 7. & 9. Gabr. *de procurator. conclus.* 2. *n.* 36. Seraph. *dec.* 541. *nu.* 3. Buratt. *decis.* 440. *n.* 2. & 3. Merlin. *decis.* 436. *n.* 11. & tamquam absolutum habuit Congregatio Baronum & Rota *in Romana Cambiorum supra disc.* 2. Atque in praxi est ubique receptum, nedum ex dicta viva ratione, quod mandatum necessarium in rem propriam, sicuti non potest expressè revocari, ita non revocatur tacitè & fictè per mortem, ne plus operetur tacitum quàm expressum, sive plus fictio quàm veritas, sed etiam quia cambiorum cursus, non solùm resultat ex ratione mandati, sed etiam ex ratione restaurationis damnorum, quæ alias creditor ita pati dicitur.

Allegabatur pro parte debitorum *consilium* Caballi 145. *lib.* 2. sed dictum fuit istam doctrinam fuisse rejectam *in dicta Romana Cambiorum*, tam in Congregatione Baronum, quam in Rota, quoniam verè iste Doctor in hac parte solemniter æquivocavit, vel ad clientis affectionem ita improbabiliter scribere voluit, totum enim se fundat *in consil.* 112. Soccin. jun. *lib.* 1. *nu.* 12. qui agit de mandato voluntario dato ad donandum, ut expiret per mortem mandantis, maximè dum hæredem reliquerat pupillum, quod omninò extraneum est à mandato necessario, & per viam stipulationis in rem mandatarii.

Magnum item fundamentum ex parte dictorum hæredum constituebatur ad probandam societatem in conventa participatione lucri, dum convenitum est, quod usque ad 7. pro centenario sit dantis pecuniam, torum verò plus cedat commodo recipientis & cambiare debentis. Sed replicabam hoc esse æquivocum clarum. Tum quia societas importat communionem lucri & damni, ac utilitatis & periculi, quæ in præsenti omninò aberat, quia si dabatur casus, ut fors principalis absque cambiantis culpa amitteretur, vel nullum in cambiis adesset lucrum, sed potiùs jactura & sortis principalis diminutio, & quæ incertitudo unicè salvat hunc contractum ab usura, utique Braccius nullum sentiebat damnum, neque de periculo participabat, ergo incongruus est terminus societatis, sed potiùs illud incertum luctum excrescens summam scut. 7. pro centenario, dici potest salarium, seu merx institutoriæ, seu operæ assumptæ.

Tùm clariùs, quia cum Braccius esset debitor pecuniæ, itaut de ejus damno & præjudicio totale cambia currere debuissent, idcircò voluit convenire de interesse limitato, ut scilicet dictam summam non excederet, sibi remissa, seu condonata summa excrescente, juxta ea, quæ de hoc cambio limitato habentur plùriùs deducta *in Romana Cambio de Sfortiis infrà disc.* 6. & sic debitor nullum sentit lucrum, nec aliquam illius participationem habet, sed solum ita patitur minùs damnum & interesse.

Et ex his A. C. pro creditoribus judicavit, relaxando mandatum executivum, tam pro sorte principali, quam etiam pro ipsis cambiis & recambiis, atque interposita appellatione, Signatura justitiæ illam rejecit quoad effectum suspensivum rescribendo cum clausula *sine præjudicio executionis* de sola appellatione ad devolutivum in Rota, sed subsequens concordia litem terminavit.

VITERBIEN. CAMBII SEU SOCIETATIS PRO MARIO.

Responsum pro veritate.

Debitore assumente in se onus cambiandi, seu girandi pecunias sub caimbiis, ac facta ex conventione deputatione certi mercatoris, per quem cambium exerceri debeat, si deinde creditor, ut debitori rem gratam faceret cum liberet ab obligatione utendi opera dicti mercatoris, An exinde resultet omnimoda novatio, itaut inducatur etiam liberatio ab onere cambiandi.

Dissoluta societate per mortem unius ex sociis, An & de quibus lucris; vel damnis socii defuncti hæredes debeant participare.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Cambia non debentur sine justificatione spacciorum saltem per literas reditus.*
3 *Sed quandoque sine eis debentur tamquam damna & interesse.*

An

4 *An remissio oneris utendi opera mercatoris deputati liberet ab onere cambiandi.*
5 *De validitate consuetudinis, ut provisiones correspondentium redeant ad beneficium girantis.*
6 *Expensæ provisionum sunt notabiles.*
7 *Cambium creari potest ex debito præcedenti.*
8 *Super conclusione, an cambia sint licita, si dans pecuniam, certo sciat recipientem non posse eam cambiare.*
9 *Quando de facili detur compensatio, seu retentio.*
10 *Non debet quis participare de damno, ubi non participat de lucro, & de materia Societatis.*

DISC. V.

1 INita Societate inter Antonium & Marium super negotio lignorum, eaque brevi tempore dissoluta per mortem Antonii, cum hic in negotio erogasset summam scut. 3200. deventum est ad conventionem inter Camillum Antonii hæredem, & Marium, ut hic retinere deberet dictam summam in negotii continuatione implicatam tanquam debitor, & ad cambium, suscipiendo in se onus cambiandi, ac girandi dictarum pecuniarum valorem per ferias, deputato ex conventione ad hunc effectum certo mercatore; Deindeque per apocham Camillus, ut Marium ab expensis eximeret, eum liberavit ab onere utendi opera dicti mercatoris, unde cum post plures annos Marius in venditione lignorum notabilem jacturam sensisset, neque dicti cambii exercitium sequutum esset. Hinc orta est inter dictas partes controversia super duobus. Primò nempè, an cambia, seu fructus deberentur. Et secundò, an Camillus Antonii hæres contribuere teneretur ad dictum damnum, seu jacturam, itaut intraret compensatio, vel retentio, atque super utroque pro veritate consultus respondit, ut sequitur.

2 De duobus est quæstio, Primò nempè an debeantur cambia, dum de illotum realitate per literas, seu spaccia non docetur ad formam Constitutionis 118. Pii V. Et secundò super compensatione, seu retentione, de qua Marius debitor opponit contra Camillum creditorem pro contributione damni, seu jacturæ passæ in negotio sociali, & super utroque puncto sentio difficultatem contra Marium requirentem.

Quatenùs enim pertinet ad primum, indubitatum est cambia peti non posse nec deberi tanquam cambia, cum hæc hodie non dentur licita, & exigibilia sine realitate spacciorum probanda saltem per literas reditus nuncupatas *del ritorno*, per quas in Rota & Curia receptum est probari etiam literas accessus nuncupatas *dell'andata*, itaut absque tali justificatione nil prosint confessiones partium, solidationes computorum, vel quæcumque aliæ conventiones juxta *decis.* 69. *p.* 9. *recent.* quæ passim in Curia circumfertur magistralis *in Ravennaten. Faventina Cambii* 16. *Junii* 1633. Bichio, & in aliis frequenter, cum sit principium indubitatum.

3 Verùm difficultas est, an debeantur tanquam damna & interesse ob non factum, & id est ob non adimpletum mandatum à Mario debitore susceptum girandi, seu girare faciendi pecunias per ferias juxta decisionem *in Romana pecuniaria* 5. *Junii* 1648. *coram Corrado*, & *in Romana pecuniaria coram Dunozetto impress.* post Salgad. *in labyrint. dec.* 7. & *inter suas decis.* 829. quæ pariter circumfertur tanquam magistralis, & est passim recepta in Curia, *ut in Romana Cambii* 8. *Aprilis*, & 4. *Decembris* 1658. & 24. *Aprilis* 1662. *coram Cerro*, & in aliis.

4 Cùmque susceptio mandati sit literalis, & clara, punctus est, an ex eo quod per apocham Camillus ad sublevandum Marium, ne sumptibus gravaretur, declaravit consensum præbere, ne teneatur uti opera mercatoris electi, vel eligendi pro transmissione pecuniarum ad nundinas, ita ab hoc onere liberatus remanserit. Atque in hoc probabilius negativè respondendum videtur, quoniam dictus consensus percutit solùm relevationem oneris utendi opera mercatoris jam electi, non autem remissionem alteriùs præcedentis suscepti oneris girandi, & girari faciendi pecunias per ferias. Duo siquidem debitor suscepit onera, ad quorum utrumque per creditorem urgeri poterat, unum simpliciter, & indeterminatè girandi, & girari faciendi pecunias per ferias, Et altetum electionis cujusdam certi, & determinati mercatoris; Hæc autem sunt inter se merè separata, quorum unum sine altero stare potest, cùm benè possint simul stare, quod Marius adstrictus remaneat mandato suscepto girandi pecunias per ferias, & tamen remaneat solutus ab alio onere id agendi per certum mercatorem Urbis, cum id facere possit per seipsum, vel alium mercatorem, vel amicum, ejusdem, vel alteriùs loci, unde liberatio ab hoc secundo onere importare non videtur omnimodam novationem contractus, ac liberationem ab alio onere girandi, atque in hoc est mea difficultas.

Intererat autem Marii debitoris liberari à secundo onere, quamvis primum firmum remaneret, pro evitandis rigorosis expensis provisionum, & emolumentorum solvendorum dicto mercatori de necessitate electo, ejusque correspondentibus, & quas expensas in toto, vel notabili parte poterat evitare habendo libertatem girandi per seipsum, vel mediantibus personis sibi toties quoties benè visis, quoniam consuetudo est mercatorum & cambianium, ut provisiones & emolumenta condonentur ipsi cambianti, seu giranti, soluta solùm quadam modica recognitione correspondenti, ut *dec.* 45. *nu.* 3. *cum seqq. p.* 4. *rec. tom.* 2. & habetur *in Romana cambiorum, disc.* 1.

Quod clarè probare videntur verba ejusdem apocæ percutientia relevationem ab expensis, quæ propriè in his provisionibus & emolumentis consistunt, ibi, *acciò il medemo Mario non si aggravasse di spesa*; Cambia enim non sunt expensæ, sed sunt damna & interesse, quæ currunt in alteratione aggii, seu emptione scut. auri, vel marcarum in feria, in qua emptione debitor, qui onus habet cambiandi, potest etiam esse in lucro de sorte principali; Dictasque provisionum, aliotumque emolumentorum expensas esse notabiles, experti sumus moderno tempore in Curia occasione plurium controversiarum super hac materia habitarum, in quibus compertum est, dictas expensas importare tertiam partem & ultrà ipsorum cambiorum. 5

Minùs relevat, pecunias per Marium deberi ex causa mercium, seu ligaminum, quia cum per mortem Antonii jam dissoluta esset Societas, ex tunc idem Marius volens negotium appaltus continuare, atque merces, aliàs sociales, facere proprias, rectè potuit se constituere ex dicta causa sub cambiis giranda, donec restitutio sequeretur, ut habetur *in eadem Romana pecuniaria* 5. *Junii* 1648. Corrado, & *d. decis.* 7. post Salgad. *in labyrint. Romana cambiorum* 14. *Junii* 1649. Dunozetto *inter suas decis.* 829. *alia Romana cambiorum* 28. *Aprilis* 1651. Verospio & in aliis. 6

Prout nec relevare videtur Marium, sciente, ac volente Camillo creditore, pecunias prædictas controvertisse in dictum appaltum, in cujus exercitio & negotiatione erat continuaturus, unde propterea impossibile erat easdem pecunias per nundinas gitare, unde cambium sit illicitum juxta decisiones *in Romana cambiorum* 4. *Junii* 1642. & 18. *Aprilis* 1644. coram Peutingerio, quoniam istæ decissiones in Curia nullatenus receptæ sunt, neque de eis in foro aliqua ratio habetur in hac satis frequenti materia, utpotè continentes juris propositiones in abstracto veras, sed aliquo æquivoco laborantes quoad applicationem ad factum. 7

Duæ siquidem sunt species cambiorum, una est directa, quia nempè habens pecunias in uno loco, eisque indigens in altero, vel in nundinis, illas debet campsori, vel alteri ut cambiaret, & isto casu si dans certo sciat recipientem conversurum esse pecunias in alios usus, neque habere modum implendi literas, ac præstandi pecunias in nundiniis, vel loco convento, tunc intrat difficultas, de qua in allegatis decisionibus coram Peuting. 8

Altera est obliqua continens plures contractus, Primùm nempè & primarium mutui, quod creditor facit debitori de pecuniis in eos usus convertendis, Et secundum mandati, quod idem debitor dat creditori, vel quod in se suscipit inveniendi ab aliis summam æquivalentem sub cambiis, & hic secundus modus est frequens & usitatus, neque in eo intrant deducta in allegatis decisionibus, utpotè percutientia primam speciem, non istam, in qua non ipsa pecunia cambianda est, sed altera, seu ejus æquivalens, quod in hac facti specie habetur expressum, ibi, *dictas pecunias, seu illarum valorem girandi &c.* 9

Quo verò ad alterum punctum compensationis, vel retentionis, puto ex libro retento per Marium super mercibus vendendis, earumque pretio, stantibus adminiculis in facti nota deductis, sufficientissimè probari damnum, seu jacturam passim in venditione mercium, seu lignaminum, cum agatur de libro ex conventione per Marium tenendo, adminiculato cum copiis partitarum non impugnatarum à Camillo, unde in hoc nullam habeo difficultatem. 10

Prout modicam haberem super puncto compensationis, vel saltem retentionis, quæ ex æquitate recepta in Tribunali A. C. & in Curia admittitur etiam in casibus, in quibus aliàs de rigore juris ratione juramenti, vel processus executivi compensatio non intraret, maximè quia creditum, cujus ratione prætenditur compensatio, vel retentio

non

non provenit ex causa omninò diversa, sed ab eadem à qua provenit debitum, cum quo habet connexionem, quo casu facilius intrat compensatio, quoniam est potius calculus dari & accepti, quàm compensatio ex deductis per Capyc. Latr. *dec.* 25. *n.* 23. *& consult.* 73. *nu.* 27. *&* 28. & Rota *dec.* 74. *n.* 28. post Merlin. *de pignor.*

Sed mea difficultas est super insubsistentia crediti, cujus ratione compensatio, vel retentio allegatur, quòdque damnum passum in venditione mercium, seu lignaminum cedere non debeat damno Camilli hæredis Antonii, qui societatem iniit cum Marco super appaltu.

Societas enim dissoluta fuit per mortem Antonii, unde ea die totum lucrum, vel damnum in futurum contingens ex successiva continuatione negotii, cessit commodo, vel incommodo Marii, qui potuisset in annis subsequentibus vende-
10 re lignamina longè majori pretio, & cum lucro, quod totum fuisset suum, ideo ejus debet esse damnum, quod sentiri non debet ab eo, qui nullum lucrum sperare poterat, Buratt. *dec,* 336. *n.* 4. *& dec.* 459. *n.* 1.

Atque communicatio lucri & damni, non obstante dissolutione societatis, intraret solùm in lignaminibus jam incisis & repositis de anno 1656. & sic præparatis durante societate ex deductis per Buratt. *dec.* 465. *n.* 1. non autem circa ea, quæ obvenerunt in annis sequentibus; præsertim stante dicta novatione, seu conversione pecuniæ prius positæ in societate in diversum contractum cambii, per quam liquet Marium suscepisse totum negotium in se, itaut totus casus inde contingens lucri, vel damni respectivè sit solum suum, unde solus concursus prætendi potest in damno, quòd obvenit in negotio jam acto, seu præparato de anno 1656. non autem in annis subsequentibus, Atque saltem negari potest hoc esse turbidum & illiquidum, quod sufficit, ut non intret compensatio, vel retentio, ut habetur *dec.* 225. *p.* 8. *rec. & dec.* 92. *p.* 9. *Romana pecunia* 19. *Januarii* 1646. 7. *Junii* 1647. *&* 10. *Februarii* 1648. coram Corrado, & in aliis frequenter.

Neque dici potest quod ex conventione tenendi librum, ac dandi justificationes super venditionibus lignaminum, desumi possit continuatio negotii socialis ex quadam tacita societate per hæredem renovata, cum ex instrumento pareat id solum conventum esse pro cautela & securitate Camilli dantis pecuniam ad cambium, ut ita scilicet reddatur tutus de bona administratione negotii, quodque pecuniæ exinde retrahendæ in alios usus non convertantur, & hanc dixi mihi videri veritatem.

ROMANA CAMBII DE SFORTIIS

PRO PRINCIPE LUDOVISIO CUM CARDINALI SFORTIA.

Casus decisus per Rotam pro Ludovisio, pendet revisio.

De justificatione realitatis cambiorum, an ad illam præcisè sint necessariæ literæ, itaut sine illis alias fieri possit probatio neene.

De simulatione personarum in isto contractu, & an illa facultas, quæ data est mercatori, cum quo initus fuit contractus, suffragetur alteri non mercatori, cui creditor jura cesserit, seu ad cujus commodum mercator ab initio sub ipsius simulato nomine contraxerit.

De cambiis limitatis sub conventione, ut in casu moræ, seu in alterum eventum cesset limitatio, & cambia debeantur ad rationem currentium, An facto casu talis conditionis, requiratur nova intimatio, seu interpellatio debitoris.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *De oppositionibus adversus cambiorum cursum, & cambii validitatem.*
3 *De conclusione quod invalida sint cambia, ubi creditor certo scit debitorem non posse cambiare remissivè.*
4 *An cambia justificentur per libos campsoris negativè.*
5 *Pro justificatione sufficiunt literæ redditus.*
6 *De modo justificandi spaccia, & quando leviores probationes sufficiant, itaut libris etiam sit deferendum.*
7 *Literæ an sint necessaria ad realitatem cambiorum, & quatenus sic, an illa possint alias justificari.*
8 *De pluribus adminiculis, ex quibus, etiam amissis literis probetur realitas cambiorum.*
9 *An ille, cui data est facultas cambiandi continuare possit girum post cessionem alteri factam.*
10 *An cambia per nobiles exceceri possint.*
11 *Quando cessio verè non sit talis, sed potius declaratio veritatis.*
12 *An & quando non obstante facultate cambiandi requiratur nova intimatio debitoris.*
13 *De cambio limitato qualem speciem contractus contineat, & an differat à currenti.*
14 *Confessio partium quales defectus in cambio sanet.*

DISC. VI.

PEcunias Cardinalis Ludovici Ludovisii ab Urbe absentis 1
in summa scut. 15. mill. circiter existentes in Banco illorum de Acciajolis & Martellis in Urbe negotiatiorum, iidem ne otiosas tenerent, ex generali mandato forsan per Cardinalem, vel ejus ministros attributo, dederunt ad cambium limitatum in consueta forma cambii obliqui Duci Mario Sfortiæ quod scilicet si cambiorum interesse quamdam conventam summam singulis annis excederet, illud plus censeretur ei remissum, ac peti non posset, sub pacto, ut debitore deficiente in quolibet semestre à solutione ejus, quod importarent cambiorum fructus, seu interusuria tunc cessare deberet dicta limitatio, itaut deberentur cambia currentia, qua conditione forsan in primo semestri, ut istorum Baronum & Magnatum consuetudo est, purificata eadem ratio bancaria continuavit cambiorum girum, constituendo in singulis nundinis dictum Ducem debitorem ad rationem cambiorum currentium, usquequò facta per eum venditione Barberinis Oppidi Vallis Montanæ cum annexis, ex illius pretio satisfactum fuit omnibus creditoribus, inter quos fuit Princeps Ludovisius dicti Cardinalis germanus frater & hæres, ad quem mercatores prædicti, paulò post præfatum contractum initum, declaraverant omne illius commodum & incommodum spectare, ipsis nudum nomen habentibus, eidemque proinde omnia & quæcumque jura cedentibus, cui Principi soluta fuerunt scuta 22. mill. quantum importare supponebatur debitum sortis, & cambiorum medio tempore decursorum.

Quia verò omnes creditores de dicto pretio satisfacti, juxta stylum Congregationis Baronum, per quam, seu per Thesaurarium cum facultatibus dictæ Congregationis venditio facta fuerat se obligaverant, vel respectivè cautionis dederant de restituendo acceptam pecuniam prioribus, & potioribus, ideirco istius obligationis vigore post aliquod temporis intervallum, princeps Burghesius tanquam creditor anterior, à dicto Principe Ludovisio avocavit scuta circiter 4. mill. ac successivè quidam alii anteriores creditores alias fecerunt avocationes, quapropter ut de summis avocatis se reintegrat, stante insufficientia hæreditatis dicti Ducis Marii interim defuncti, judicium instituit coram A. C. contra Cardinalem Sfortiam ejusdem Ducis germanum fratrem & insolidum obligatum, qui opponens de non justificatione cambiorum ob non exhibita in actis spaccia, à Prælato per A. C. deputato sententiam absolutoriam reportavit, à qua commissa per appellationem causa in Rota coram Meltio, daroque dubio, *An constaret de credito, quod debeatur, sub die* 1. *Julii* 1658. affirmativa prodiit resolutio ad favorem Ludovisii creditoris, confirmata in altera disputatione habita super nova audientia 24. Martii 1664. coram Ottalora in locum Meltii, interim ad Episcopum assumpti subrogato, coram quo pender revisio ob audientiam denuò elargitam.

Reflectendo autem ad veritatem, dum præsertim de istius examine agebatur, tam in congressibus advocatorum, quam 2
in disputationibus habitis coram quodam Cardinali communi amico, in quem oretenus partes controversiæ decisionem remiserant, licèt altera pars istius judicio ad favorem hujus declarato acquiescere noluisset, credebam justas esse resolutiones Rotæ ac successivè injustas debitoris oppositiones, quæ plures erant.

Prima nempè super cambii invaliditate, ex eo quod creditor certò sciret debitorem non posse acceptas pecunias cambiare, ac literas in nundinis imolere juxta *decis. in Romana cambii* 18. *Aprilis* 1644. *&* 18. *Januarii* 1645. coram Peuting. Altera quod non constaret de cambiorum realitate ad formam *Constit.* 118. Pii V. dum non docebatur de spaccis legitimè recognitis; Tertia quod dum cambium initum fuerat cum dictis negotiatoribus, istique ad paucos dies illud cesserant Cardinali Ludovido non negotiatori, cessa-

cesserat facultas, quam debitor cedentibus dederat in cessionarium non transmissas. Et quarta quod in omnem eventum prætendi non possent cambia currentia, sed solum limitata juxta primam conventionem, non obstante pacto prædicto, ut in casu non factæ solutionis statuto tempore cessaret limitatio, quoniam dicebant rei conventi defensores, ad hunc effectum necessariam fuisse intimationem, seu novam interpellationem, ob quam debitor sciret se gravioribus usuris esse subjectum; Nulla tamen ex dictis oppositionibus subsistentiam habere videbatur.

Quatenus enim pertinet ad primam, cum tunc penderet in Rota gravissima causa *in Romana locationis venæ ferri, de qua hoc tit. disc.* 24. *& sub tit. de usur. disc.* 4. *& sub tit. de Regal. disc.* 117. expediebat Ludovisio dictas decisiones cassari, cùm ita longè major utilitas ei resultaret in dicta alia causa, sed revera istud motivum nullius erat momenti quoniam dictæ decisiones, licèt expresse non revocatæ, implicitæ tamen initio fuerunt habitæ pro circumscriptis, ut advertitur supra, *disc.* 3. atque in pluribus cauìis ego practicavi.

Quo verò ad secundam, quamvis scribendo more advocati dicerem sufficere debere libros dictæ rationis bancariæ
4 dictorum cambiorum girum justificantes, stante pacto expresso, ex communi Notariorum stylo in omnibus hujusmodi contractibus apponi solito, quod solis libris mercatoris stari debeat, Quod pactum attendendum esse, ac ita ubique servari, præsertim in Civitate Januæ, quam sæpiùs cambiorum patentem & magistram appellat, & testatur Turre *de cambiis, disputat.* 3. *qu.* 10. *num.* 12. plenè cæteris allegatis probat Rovit. *cons.* 103. *num.* 2. *lib.* 2. quia non prohibetur debitor in ejus præjudicium creditoris fidem sequi.

Nihilominus in hoc nullum constituebam fundamentum, quia cum periculosum sit in materia usuraria solius creditoris, vel ejus confidentiatii fidem sequi, dum ita de facili fraus usuris fieri posset, atque cambium siccum exerceri, ideirco Rota nunquam hujusmodi propositionem recipere voluit, sed semper necessariam credidit justificationem per ipsa spacia, seu literas ex deductis *dec.* 636. apud Merlin. & latius, *dec.* 132. *p.* 6. *rec.* atque hoc jure passim vivitur in Curia, in qua, præsertim in Rota rigorosius forte quàm par est in hujusmodi materia proceditur, & habetur *in Romana pecuniaria de Benettis, hoc tit. disc. seq.*

Est quidem verum, quod non requiruntur omnes literæ accessus & recessus, sed istæ tantum vulgò nuncupatæ *del ri-*
5 *torno* judicantur sufficientes, cum aliæ ita per necessarium antecedens supponantur, ut sæpiùs eadem Rota firmavit apud Merlin. *dict. dec.* 636. *n.* 2. *&* 3. Royas *dec.* 458. *n.* 2. *dec.* 302. *n.* 2. *p.* 4. *rec. dec.* 274. *n.* 6. *p.* 5. *dec.* 171. *n.* 1. *par.* 7. *Romana discussionis* 26. *Junii* 1630. cor. Coccino, cum aliis in prima hujus causæ decisione coram Meltio, in qua favore creditoris prodiit resolutio; sub ea tamen conditione, quod dictæ literæ recessus jam exhibitæ deberent formiter recognosci, ut post editam decisionem, non sine magno hujus partis incommodo, dum non agebatur de facto retenti, sequutum fuit.

Super hac autem recognitione, in aliis disputationibus habitis coram Ottalora subrogato, tam ante quam post de-
6 cisionem coram isto editam, videbatur apud aliquos ex DD. non levis esse difficultas, ob aliquas exceptiones, quæ dabantur contra personas testium; Verùm inspecta etiam veritate mihi difficultas non videbatur considerabilis, quoniam quæcumque exceptio; quam testes paterentur, fanata, seu suppleta remanebat ex multis circumstantiis, quæ in reliquis Europæ partibus & Tribunalibus, etiam singulariter reputatur sufficiens ad probationem, ut præsertim sunt libri mercatoris benè & mercantiliter tenti ex suprà allegatis; Ideòque attenta etiam dicta rigorosa opinione; sufficere indubitanter debent pro adminiculis quamcumque exceptionem supplentibus, ut in specie de libris unitis cum literis habetur apud Buratt. *dec.* 603. Merlin. *d. dec.* 636. & practicadminiculum Rota coram Verospio contenta fuit extrajudiciali relatione Periti, quod libri essent benè & mercantiliter tenti, quamvis in alia instantia coram Priolo opus fuerit illa exhibere, ut ibi.

7 Quinimò etiamsi iste literæ repertæ non essent, adhuc absolutè dicebam ad justificationem sufficere tot adminicula insimul unita; Quicquid enim sit, an ad realitatem cambiorum omninò necessaria sint spaccia, vel illa possint alio modo probari, admissa etiam prima opinione, quam constanter sequitur Rota, ut ad ipsam realitatem omninò requirantur literæ, Attamen quando illæ amitterentur, seu aliàs casu perirent, præclusa non videtur via, earum veritatem per alias probationum species justificare, etiam adminiculativas, ubi præsertim non agitur de facto recenti, ut in præsenti, dum agebatur de facto annorum 30. circiter, quoniam probatio aliàs quam per literas non percutit ipsa cambia eorumque realitatem, sed percutit probationem ipsarum literarum, ut per Turr. *in addit. ad d.* 35. post ejus *tractat. lit. F.* & sentit Rota apud Seraph. *decis.* 946. *& decis.* 70. *num.* 4. *cum seq. par.* 6. *recentior.* Atque ubi non haberetur authoritas, satis abundare videretur ipsa ratio naturalis, ubi præsertim agitur de facto potiùs antiquo quam recenti, ac de negotio jam finito per subsequutam solutionem, quo casu etiam debitoris confessionem aliàs in hac materia non sufficientem ex deductis, *decis.* 69. *part.* 9. *recentior.* passim recepta, ex adminiculis omninò admittendam esse, dicebam *in Romana pecuniaria de Benettis, disc. seqq.*

Cum enim istæ literæ confici soleant per parvas schedulas, atque sequuta jam solutione, & sic sopito negotio, ut plurimum negligantur, ubi præsertim notabilis temporis silentium accedit. Hinc proindè possent infinitæ fraudes committi, atque totus mundus litibus involui, dum debitores, præsertim decocti, in quibus frequentius viget malitia & livor inexplicabilis contra creditores, seu ardens desiderium redeundi ad priorem fortunæ statum, Unde toti insistunt in revolvendo certas veteres, ita possent hujusmodi literas quæ negliguntur, occupare, ac lacerare, deindeque omnium cambiorum solutorum repetitionem cum nimia facilitate obtinere, quo nil absurdius.

Ideòque occasione istius & aliarum causarum, frequenter dicere solebam, me laudare quidem Rotæ zelum non sequendi aliorum Tribunalium laicalium opinionem, ac praxim deferendo super cambiorum justificationem cum solis creditoris, vel ejus confidentiarii libris, seu partium confessionibus, ob usurarum fraudem, quæ inesse potest, sed non videri commendabile adeò mordicus desiderare literarum existentiam, præsertim in casu dictarum circumstantiarum, cum Rotæ opinio intelligenda veniat discretè ac spectato fine, ob quem illa teneretur, cum hoc non sit sacramentum aliàs non conficiendum nisi cum forma præfinita.

Adminicula verò quampluta in præsenti urgebant, 8
etiam sine literarum existentia omninò idonea. Primum nempè resultabat ex libris benè & mercantiliter tentis prædictæ celebris & probatissimæ rationis bancariæ, stante præsertim pacto, ut eis stari deberet; Si enim in sensu magis communis opinionis extra Curiam frequentius receptæ, isti soli sufficiunt ad probationem ut suprà, multò magis sufficere debent pro adminiculo, pro quo illi satis considerati fuerunt apud Merlin. *dict. decis.* 636. Buratt. *dicta dec.* 603. *num.* 6. *dec.* 212. *num.* 1. post Zacch. *de oblig. & sæpius in aliis.*

Secundò registra, seu scartafaccia, pro adminiculo etiam admissa per Rotam *dec.* 304. *n.* 2. *p.* 4. *rec. dec.* 35. post Turr. *& dicta dec.* 603. Buratt. *n.* 3. Tertiò solutio effectiva provisionum facta dictis probatissimæ fidei negotiatoribus, conspicua etiam nobilitate pollentibus, in quibus proindè præsumendum non erat delictum furti speciem redolens, accipiendo provisiones pro cambiorum gyro & spacciorum transmissione cum formali retentione scripturæ, nisi prædicta omnia vere sequuta essent; Quartò earundem literarum geminata productio judicialis, quæ facta in actis reperiebatur adversus alios creditores quamvis posteriores ab isto solutum avocare prætendentes, sub prætextu, quod se non probaret creditorem, cum subsequuto exindè effectu, quod scilicet productis literis prædicti creditores destiterunt; Et demum non leve adminiculum resultabat ex ipsa subsequuta solutione; Licèt enim ista non sit apta ad sanandum usuræ vitium, benè tamen apta reputanda est ad inducendum adminiculum veritatis crediti, cum non de facili præsumatur solutio ejus quod non debetur, ut in specialibus terminis cambiorum ponderatum fuit *in Romana pecuniaria* 14. *Junii* 1646. *&* 7. *Junii* 1647. *cor. Corrado, quarum secunda est, dec.* 74. *n.* 29. *p.* 10. *rec.* Accedente potissimum longæva acquiescentia annorum circiter 30. quæ omnia adminicula, ubi etiam singulariter considerata suas pati possent difficultates, rem in tuto ponere videbantur simul unita cum consueta regula, *ut singula quæ non prosunt &c.*

Quoad tertiam oppositionem, totum constituebatur ex adverso fundamentum *in Romana, seu Florentina cambio-* 9
rum 3. *Junii* 1650. *coram Corrado. §. Et Domini re maturè discussa* impress. *dec.* 44. *p.* 11. *rec.* ubi quod cedens post factam cessionem nullum jus amplius habeat in jure cesso, indeque

inferebatur, quod non potuerint dicti negotiatores eorum nomine cambia gyrare, cumulando ad idem deducta per Surd. *cons.* 22. *num.* 36. Mastrill. *decis.* 143. *nu.* 12. Vamesc. *consil.* 61. *num.* 11. *& num.* 9. *centur.* 2. Verùm hoc satis leve videbatur fundamentum, quoniam dicta decisio coram Corrado loquitur in casu, quo mercator cedens, verè & realiter ab initio cambium contraxerat nomine proprio, itaut suum esset nomen debitoris, quod deindè in toto, vel in parte alteri cessisset per viam formalis translationis dominii, istud à se abdicando, & in alium omninò transferendo, quo etiam casu cedentis inhabilitas, seu prohibitio procedit in gratiam & favorem ipsius cessionarii, ne eo invito, vel in ejus præjudicium quicquam agere valeat, Atque istum effectum percutiunt allegatæ authoritates, non autem ut ipsi assistat, ac jura cessa ad cessionarii commodum prosequatur & foveat, cum hoc nullibi prohibitum habeatur, neque debitoris cessi intersit, an cambii prosequutio sub unius, vel alterius nomine fiat. Et ex qua ratione passim habemus receptam propositionem, in prima præsertim hujus causæ decisione firmatam, super licita simulatione personæ.

Et licèt scribentes in contrarium ponderarent cambiorum cursum exerceri non potuisse per cessionarium tanquam
10 Magnatem, & personam nobilem, eo modo quo exerceri poterat per mercatores, ex deductis per Ottalor. *de nobil. c.* 5. *p.* 2. *n.* 15. per text. *in l. nobiliores, C. de commerc. & mercat.* Attamen dicebam id procedere, quando ageretur de illius usuris, quæ ex more regionis tolerantur in solis mercatoribus ob mercantilem qualitatem, qua cessante, cessare dicatur causa proxima & immediata ipsarum usurarum productiva tanquam conditio, sine qua non, ut practicatur in Hispaniis, ubi mercatoribus aliqua conceduntur, quæ privatis denegantur, secùs autem ubi agitur de cambiis, quæ etiam ad favorem infantium, mulierum, & quorumcumque privatorum exerceri possunt, quinimò & non improbabiliter etiam ad commodum clericorum, ut habetur *in Romana Cambii de Bissiis, hoc eod. tit. disc.* 18.

Verùm in hac facti specie omnis difficultas cessabat, quoniam non versabamur in terminis cedentis, & cessionarii
11 juxta casum in allegata *dec.* 44. *p.* 11. *rec.* itaut cambium ab initio substantiatum esset in dictis creditoribus, qui deinde illius dominium transtulissent in cessionatium, ut erat in casu dictæ decisionis, sed in casu diverso, quoniam cedentes propriam pecuniam non crediderunt, neque proprio nomine, & ad proprium commodum, sed ex tunc & ab ipso initio alienum negotium sub eorum simulato nomine gesserunt, itaut ob non prohibitam personæ simulationem, actus ab initio substantiatus esset cum illo, ad cujus commodum, & de cujus pecuniis injtus est; Illa verò, quæ per modum loquendi, seu explicandi veritatem dicitur cessio triduo post à dictis negotiatoribus facta, revera non est cessio translativa faciens operationem immutandi personam creditoris, ac transferendi nominis cessi dominium ab uno in alterum, sed potiùs est recognitio veritatis, & bonæ fidei pro cautela commodatarii, declarando id quod ab initio gestum est, ad effectum scilicet ne tractu temporis ipsorum negotiatorum hæredes, vel creditores illi controversiam movere possent, unde propterea *dicta dec.* 44. *p.* 11. penitus extranea erat à casu; Aliud enim est cedere, ac de novo disponere, aliud verò est declarare, quoniam qui declarat nil facit de novo, nec disponit, sed tantùm quid jam ab initio facti sit, vel insit aperit, ad instar excutientis grana à spicis, quo exemplo utitur text. *in l. adeo* 7. *§. cum enim grana, ff. de acquiren. rerum dominio*, Unde propterea receptum habemus, quod donator, vel alter contrahens, qui non potest retractare actum, attamen potest declarare, ut pluries in sua materia *sub tit. de donationibus*.

Demum quoad quartam & ultimam objectionem novæ specialis interpellationis pro faciendo transire cambia ex limitatis ad currentia; Scribentes pro debitore constituebant fundamentum *in Romana Cambiorum* 3. *Julii* 1618. *coram*
12 *Manzanedo*, cum qua processum fuit *in Roman. census* 3. *Apriiis* 1655. *coram Dunozetto*, in quibus firmatur, ut ultra eam primam intimationem, quæ necessaria est, ut creditor in mora debitorem constituat, atque in ejus damnum sumere possit pecuniam ad interesse, ubi etiam à debitore creditori in certum eventum concessa esset facultas capiendi pecuniam ad cambium, adhuc altera intimatio requiratur, per quam debitor certificetur creditorem uti velle sibi concessa facultate, illumque ponendum esse sed graviotibus usuris, quasi quod aliàs credere potuerit eum non esse tali facultate usurum, juxta ea, quæ in proposito intimationis distinguendo plures casus, habentur supra *in dicta Romana Cambiorum, disc.* 2.

Sed patiter hoc fundamentum nullius roboris videbatur, cum decisio *in Romana Cambiorum* 3. *Julii* 1618. *cor. Manzanedo* sit in suo casu vera, cum aliquo tamen æquivoco intellecta *in dicta Romana Census coram Dunozetto*, quæ est in causa, de qua *hoc eod. tit. disc.* 16. In dicta siquidem prima decisione Manzanedi, quæ est hujus conclusionis originaria & magistralis, agebatur de conventione inita inter Capitu- 13
14 lum S. Mariæ in Via lata, & quemdam afflictuarium casalis, seu aliorum bonorum ejusdem Capituli, ut in eventum in quem conductor, seu afflictuarius prædictus pensiones statuto tempore non solveret, licitum esset Capitulo in ejus damnum capere summam æquivalentem ad cambium, & recambium. Undè agebatur de faciendo transitum de uno contractu ad alterum, ac de una specie debiti ad aliam, quia dum ille erat debitor pro pensionibus, & sic pro debito non usurario, ita fiebat debitor pro cambio, & sic pro debito usurario, & à communiter contingentibus damnoso, & in hoc dicebam, quod benè id procederet ex dicta ratione credulitatis quam debitor habere potuit, quod creditor usurus non esset sibi concessa facultate, quodque si scivisset, curasset celeri, ac prompta solutione hoc damnum evitare: sed hoc nil commune habet cum casu controverso, quoniam in jure non habetur distinctio cambii limitati à cambio currenti, itaut contingat dari dictam debiti transmutationem, seu transitum de una debiti specie ad alteram, sed unum & idem est cambium reale, à sicco solùm contradistinctum, per quod de sui natura currit interesse eventuale resultans à valore aggii, & ab expensis provisionum, ut in præcedentibus deductum habetur.

Limitatio autem dicti interesse, ob quam vulgò dicimus cambium limitatum contradistinctum à currenti, non continet diversam naturam contractus, seu cambii, sed est quædam remissio, seu condonatio, quam creditor debitori facit de eo pluri, quod interesse prædictum importare posset, quia nempè eventualitas faceret, ut cambiorum interusuria ascenderent ad decem pro centenario, quæ integra creditor licitè exigere posset, contentatur tamen ex eis remittere partem, solùmque exigere ad quinque, vel sex &c. juxta causam *text. in l. pecunia* 9. §. 1. *ff. de usuris*, ubi explicitè habetur licitum reputari pactum, ob quod creditor ex usuris alias liciris, & debitis remittat debitori partem sub certa conditione, qua non impleta intendit exigere totum, cum in casu contraventionis nil illicitum fiat, neque aliqua debitori injuria inferatur, sed solùm auferatur illud beneficium, quod creditor potuerat non facere, ac aliàs non nisi sub ea conditione facere voluit, & sic non est neque pœna, neque subjectio rigotosioribus usuris, seu transmutatio crediti de una specie ad alteram, sed solùm subtractio beneficii, seu resolutio donationis ob non implementum juxta terminos *text. in l.* 1. *Cod. de condit. quæ sub mod.* & habemus frequens in materia pensionis Ecclesiasticæ juxta casum, de quo apud Buratt. *dec.* 528. *&* 617. & habemus praxim quotidianam; Frequenter enim pensionarii commiserantes Titularibus, desiderantes tamen punctualem solutionem illius ratæ, quæ convenitur, condonant pensionis partem, sub lege & conditione solvendi in ipsa die cujusliber cedentis termini, alias quod reductio habeatur pro non facta, sed integra pensio debeatur, & hic est casus; Unde propterea hujus præcisi pacti validitatem, & observantiam tanquam absolutam habuit *Rota in Romana Cambii* 14. *Februarii* 1648. *coram Peutingerio*, cum qua processum fuit in dictis hujus causæ decisionibus, atque ita passim practicatur, cum nulla videatur urgere ratio, quæ prohibeat.

Licèt enim Curia Romana non admittat illa pacta rescisoria, quæ in Regno practicantur in contractibus censualibus, ut debitore deficiente à solutione fructuum, quos ibi *tertias* vocant, per duos, vel tres terminos liceat rescindere contractum, ac repetere etiam sortem, ex iis, quæ de hoc non semel habentur in sua materia *sub tit. de Censibus*; Nihilominus hoc provenit à *Bulla Pii V. de censibus*, per quam irritantur omnia pacta sortis repetitionem invito debitore inducentia, Sed cessante lege particulari, quæ id prohibeat, nil remanet prohibitivum, quoniam qui potest non donare, vel non remittere, prohibendus non est, donationem, vel remissionem facere sub conditione certi implementi, & non aliàs, quoties exindè usuris fraus non resultet, neque aliquod illicitum à suffocato debitore extorqueatur.

Præterea quatenus ad prædictas duas ultimas oppositio-

nes pertinet, mutationis scilicet personæ creditoris, ac transmutationis quantitatis cambiorum, neutra ipsarum percutiebat cambii substantiam, seu validitatem, quoniam si ab initio illud initum esset directè & immediatè cum hoc cessionario, seu commodatario absque aliqua limitatione, sed sub conventione cambiorum currentium, absque dubio, data realitate cum requisitis *Bullæ Pii*, actus esset licitus, undè totus defectus consistit in deficiente voluntate debitoris mandantis, non autem in intrinseca infectione ipsius actus, quo posi-
14 to, de plano resultat per contrariam voluntatem ipsiusmet debitoris hujusmodi defectum remanere sanatum, quoniam ex iis quæ habentur *in Romana pecuniaria pro Benettis, disc. seq. & in Ravennat. seu Faventina Cambii, disc.* 12. confessiones, vel alia facta partium nullius operationis reputantur ad sanandum intrinsecum defectum resultantem à juris dispositione, supplendaque illa requisita, quæ lex desiderat pro tollenda usura, quam intrinsecè malam & illicitam, partium confessio, vel aliud factum reddere non potest validam, & licitam. Secus autem in iis, quæ; non illicita, nec prohibita, prætenduntur indebita ex deficiente voluntate contrahentis, quoniam istius diversa agnitio, vel declaratio hunc defectum tollere potest. Et hic erat casus, dum debitor integrum debitum jam agnoverat & solverat, atque præsens disputatio percutiebat solum reintegrationem illius ratæ solutę, quam creditor anterior avocaverat.

ROMANA PECUNIARIA DE BENETTIS PRO BENETTIS CUN NIGRONIS.

Casus decisus per Rotam pro Nigronis.

De justificatione cambiorum jam solutorum, an fieri possit per confessionem, aliaque adminicula, & aliàs quàm per scripturam ipsarum literarum, seu spacciorum, quomodo & quando.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Resolutio causæ.*
3 *Quod ad justificationem cambiorum requiratur scriptura literarum, & non attendantur libri creditoris, vel confessiones debitoris.*
4 *Solutum in causa cambiorum, non data justificatione, imputatur ipso jure in sortem.*
5 *Scriptura, si non existit, potest aliunde ejus existentia probari.*
6 *Quando probatio requiratur magis exacta, & quando non, & quod non sit deferendum confessioni debitoris, & derisione.*
7 *Confessio potius auget suspicionem.*
8 *Deferendum est tali confessioni, ubi concurrunt adminicula.*
9 *Recensentur adminicula, ex quibus deferendum est confessioni.*
10 *Quando dicatur agi potiùs de repetitione usurarum indebitè solutarum per viam repetitionis indebiti.*
11 *Ubi debitor suscepit in se onus cambiandi, debentur cambia, etiam sine spacciis loco damnorum, & interesse.*

DISC. VII.

1 DE anno 1627. Antonius Benettus dedit ad cambium limitatum novem pro quoliber centenario, & anno fratribus de Nigronis Bergomensibus in Urbe mercatoribus fundacalibus sc. 2700. in quo contractu continuatum fuit usque ad an. 1651. quando defuncto interim Antonio, cum ejus filiis & hæredibus, fortè pupillis, vel minoribus, eorumque administratoribus, prævia computorum solidatione super cambiis decursis & solutis, cum explicita debitorum confessione, quod recognovissent spaccia benè tenta per campsorem ad id deputatum, deventum est ad novam conventionem dupliciter innovativam. Primò, quia cambia reducta fuerunt ad sex pro centenario. Et secundò, quod ipsimet debitores assumpserunt in se onus, & cutam cambiandi, dum in prima id datum erat in mandatis ipsi creditori mediante campsore tunc deputato. Cum autem de anno 1665. Benetti pulsarent debitores ad restitutionem sortis, istis opponentibus de illius extinctione, cum cambiis solutis ab ann. 1627. ad 1651. stante quod non constabat de literis, seu spacciis eorum realitatem justificantibus. Hinc introducta causa coram A. C. seu Prælato deputato, ab isto relaxatum fuit mandatum executivum, sed commissa per Signaturam causa appellationis in Rota coram Albergato, cum clausula *si quid exequendum*, assumptaque disputatione super dubio ex ejusdem rescripti ventre resultante, *An mandatum esset* 2
exequendum, sub die 28. Januarii 1669. negativa prodiit resolutio pro rata, quam importarent cambia, quæ justificarentur soluta, & de quorum realitate per literas, vel spaccia non constaret.

Resolutionis fundamentum fuit, quod juxta opinionem hodie in Rota & Curia receptissimam, juxta pluries firmata præsertim, *dec.* 79. *p.* 9. *rec. n.* 27. *& seqq.* rejecta opinione con- 3
traria, quam latè tuetur, ac veriorem probat Rovit. *cons.* 103. *lib.* 2. ubi exteri, ad justificationem realitatis cambiorum necessaria est scriptura consistens in literis, quas vulgò *spaccia* dicimus, saltem reditus, quas vocamus *del ritorno*, quæ præsupponunt illos accessus, vulgò *dell' andata*, non autem attenduntur partium confessiones, vel creditoris libri & notulæ, quibuscumque pactis, & conventionibus non obstantibus, quoniam in materia suspecta de usura deferendum non est partium confessionibus, & pactis, ob fraudes, quæ aliàs usuris fieri possent, cum suffocatus debitor ex eadem ratione, ob quam usuras promittit fateatur etiam ea, quæ fœnerator affectat pro usurarum justificatione, ut frequenter etiam habetur in aliis hoc *eod. tit.* dum est principium hodie in Curia absolutum, atque hoc jure passim vivitur. Pariterque receptum & absolutum est alterum principium, de quo *d. dec.* 69. *p.* 9. & pluries *sub tit. de usur.* præsertim in 4
Savonen. & in Baren. *disc.* 12. & 17. quod solutum in causam cambiorum, vel usurarum, non data legitima justificatione imputatur ipso jure in sortem, illamque extenuat, atque non intrant termini repetitionis indebiti juxta alteram opinionem in Curia reprobatam, cum distinctione, de qua *d. disc.* 12. & 17. *sub tit. de usur.*

Non negabam ego scribens pro creditoribus dictas conclusiones, utpotè receptissimas, dum aliàs in Curia esset contra stimulum calcitrare. Dicebam tamen posse simul stare, spaccia realiter intercessisse, eaque tamen tractu temporis, stante solutione & computorum solidatione, neglecta & peremptа, posse per alias probationis species justificari, ac etiam per adminicula, ut in specie, *dec.* 70. *n.* 2. *cum seq. p.* 6. *rec.* Turr. *in add. ad dec. post ejus tract. de camb. lit. F.* cum aliis 5
de quibus *disc. præced.* Et habemus generaliter in quacumque scripturarum specie etiam in publicis instrumentis, vel privilegiis, quod eorum tenor per testes, seu aliàs justificari potest, ex deductis in Aprutina jurisdictionis *sub tit. de Jurisdict. disc.* 11. *sæpius*, nam aliud est scripturam esse necessariam, itaut ea non accedente, aliæ species probationis non attendantur. Aliud verò illam intervenisse, ejusque interventum aliunde justificari, quod in eadem decisione Rotę admittitur, sed dicitur desiderari aliquam meliorem probationem, vel ex libris correspondalis, vel per testes qui literas viderint, sive alias quam per libros & confessiones partium, itaut tollatur occasio fraudandi legem, ac exigendi cambia sicca non habentia realitatem requisitam, ex Constitut. Pii V. unde propterea quæstio erat potiùs facti, quàm juris, circa quam, certa & determinata regula dari non potest, neque de facili judex redargui valet de injustitia, cum in ejus arbitrio repositum sit an præsumptiva, seu conjecturalis probatio sit sufficiens necne.

Pro meo tamen judicio, reflectendo etiam ad solam veritatem, resolutio nimium rigorosa visa est, quodque probatio esset sufficiens quoniam non agebatur de probatione facienda debitore reluctante, ac negante, aliudque ipsius debitoris factum non habente, nisi illud agnitionis debiti mediante solutione juxta casum, de quo *disc. præced.* cum tunc rectè intret ratio ponderata, *dicta dec.* 69. *p.* 9. *rec.* & pluries *sub tit. de usuris*, quod scilicet debitor magis coactè, quam voluntariè usuras solvere dicitur, ne aliàs ad restitutionem sortis suffocetur. Sive quod sibi expediat ita cum diminutis solutionibus à debitore se liberare, unde sciens & prudens ita obdormitando creditorem simulet, ac dicat solvere in causam cambiorum, vel usurarum, in quibus terminis cadit difficultas, quæ non cadebat in præsenti, dum in hac facti specie confessio debitorum erat explicita super ipsius spaccii, seu literis, quod scilicet illas vidissent & recognovissent, unde casus erat diversus ab eo, de quo in *d. dec.* 69. & in aliis similibus.

Et quamvis etiam hæc ita explicita confessio sola & de per se non sufficeret, ne aliàs lex diceretur imposita potiùs verbis, quàm rebus, cum callidus fœnerator à suffocato debitore istam cautelam affectatè extorquere posset, Quin-

imò ut advertitur *in d. Savonen. sub tit. de usuris, disc.* 12. ubi est sola, potiùs argumentum est malæ fidei, ac majoris
7 callidi tatis & depravati animi, reddendo ita inconvincibilem usuram, Ad'instar illius captiosæ & fraudolentæ cautelæ, quam tutores & administratores ab inexpertis juvenibus extorquere solent mediante confessione confignationis librorum & scripturarum, quod scilicet apud peritum judicem, ubi dictæ confessionis, alia adminicula non concurrunt, potiùs comprobare debent suspicionem magis circumspectè procedendi; Ac etiam quia in materia usuraria dicta & facta partium attendenda non sunt, neque justificari possunt, atque licitas reddere usuras aliàs illicitas, Attamen id procedit ubi confessio est sola, secus autem concurrentibus adminiculis ex quibus generaliter defertur confessionibus etiam in
8 prohibitis. Ut habemus de confessione tutoris adminiculata præjudicante pupillo, confessione Prælati præjudicante Ecclesiæ, & frequentiùs de illa viri super recepta dote in fraudem prohibitæ donationis, cum similibus, Ideoque pariter remanet quæstio potiùs facti, quàm juris, circa vim & efficaciam adminiculorum; Et in hoc juxta generalem regulam omnium conjecturalium, certa & determinata decisio, seu regula dari non potest, sed totum pendet à singulorum casuum particularibus circumstantiis prudentis judicis arbitrio discretè pensandis, præsertim attenta qualitate personarum, & an urgeat solùm suspicio legis, vel etiam concurrat suspicio hominis, & sic circa probitatem, vel improbitatem creditoris & simplicitatem, vel peritiam debitoris cum similibus, ex quibus resulter verisimile, vel inverisimile, quod in hac materia totum facit, ut frequenter sub titulo de dote in materia dotis confessatæ.

Applicando autem ad rem, nimium verisimilis videbatur ista confessio, nimisque urgentia pro meo judicio videbantur concurrere adminicula, præsertim verò tria efficacissima Primò scilicet qualitas ipsorum debitorum, qui erant viri diligentissimi, & sagaces in ista cambiorum materia valdè peri-
9 ti; Secundò, quia dicta confessio facta non fuit cum ipso principali creditore, qui pecuniam dederat, unde propterea obstare posset illa erubescentia, seu lex convenientiæ quæ dari solet inter mercatores & negotiantes, sed fuit cum ejus filiis & hæredibus pupillis, vel minoribus, in quibus non cadebat suspicio callidi tatis; Et tertiò, quia in ipsis debitoribus non cadebat illa potissima ratio, quæ desuper considerari solet, timoris scilicet, ne alias à creditore suffocaretur ad restitutionem sortis, sed ita commoditatem haberet paulatim & cum diminutis solutionibus restituendi, quoniam si verè spaccia non interveniissent, cambia soluta ab an. 1627. ad 1651. ad rationem novem pro centenario jam exuberanter sortem extinxissent, unde propterea sagaces & diligentes debitores non neglexissent de satisfactione opponere. Neque dici potest, quod urgeret timor suffocationis, ob quem debitores inducuntur, quamvis inviti ad facienda pacta & confessiones præjudiciales.

His autem specialibus accedebant quoque plura adminicula generalia resultantia ex taciturnitate debitoris vivente creditore informato, ut ponderatur in proposito præsumptæ solutionis apud Merlin. *dec.* 124. *n.* 23. Secundò, longævum silentium. Tertiò, præsumptio quæ assistit solutioni voluntariæ & resistit indebito, ut in specie fructuum cambii solutorum *dec.* 74. *p.* 10. *rec. in fin. dec.* 199. patitet *in fine*, post Zacch. *de oblig. cam.* Et quartò, quod constabat de solutione pro certo tempore mercedis, cuidam Paguino scripturali ab initio deputato ad retentionem scripturæ & gyrum cambiorum.

Ac etiam ponderabam, quod stante dicta novatione sequuta de anno 1651. ob quam ex juris fictione censetur primum debitum solutum, atque alterum de novo initum, intrare videbatur distinctio, de qua in allegatis Savonen.
10 & Baren. *sub tit. de usuris, disc.* 12. & 17. an scilicet ageretur de probatione indebitæ solutionis usurarum, ad effectum obtinendi liberationem à debito mediante imputatione ipso jure, ad effectum repetendi indebitum, & hoc secundo casu perfecta & concludens probatio indebiti requiratur, & non intrent ea, quæ circa imputationem firmantur *dicta decision. 69. p. 9. recent.* cum ita non esset allegate imputationem pro liberatione ab ipso debito; in cujus causam cambia soluta fuerunt, sed velle repetere mediante retentione alterius debiti diversi, quod tunc videbatur continere acumen advocatorum subtilitatem, dum attenta veritate erat idem debitum, ita solum novatum pro minoratione usurarum, & pro transfusione oneris cambiandi in debitorem, quod in stricta juris censura importat quidem novationem, & successivè solutionem fictam & intellectualem, sed attenta naturali veritate erat idem debitum, quod continuabat.

De cursu verò cambiorum à dicta novatione citra nullam fuit habita dubitatio, quamvis non constaret de realitate spacciorum, cum hodie receptissimum sit, ac extra controversiam, debitorem teneri ad cambia si non tanquam cambia, tanquam damna & interesse ob non initum mutuum ab eo susceptum, ut pluries alibi *hoc eod. tit.* & in dicta hujus causæ decisione.

ROMANA CAMBIORUM DE SABELLIS PRO PRINCIPE SABELLO CUM HÆREDIBUS PETRI FRANCISCI BUSSI.

Discursus in congressu pro directione.

De cambiorum debito etiam absque spacciis, eorumque justificatione loco damnorum & interesse ob cambiandi onus assumptum per debitorem, per seipsum, vel personam ab eo deputatum, Et quando id procedat.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Distinguitur contractus cambii, quot contractus, vel species sub se contineat, & de differentia inter unam speciem & alteram.*
3 *De differentia quando ipse creditor cambiat, & quando deputatur mercator, & cujus damno cedat mercatoris negligentia.*
4 *De alia differentia quando mercator deputatur à debitore, & quando à creditore.*
5 *Ubi debitor suscipit in se onus cambiandi, debentur cambia etiam sine spaciis, eorumque cursu.*
6 *Quando debeantur fructus fructuum, & non obstet anatocismus.*
7 *De commodo resultante, debitore suscipiente dictum onus.*
8 *Quando dicatur servata una, vel alia forma, & an utraque simul stare possit.*
9 *In dubio qualis intellectus capi debeat pro interpretatione, an onus cambiandi sit debitoris, vel creditoris.*

DISC. VIII.

PRincipes Bernardinus Sabellus de anno 1642. mediante 1
ejus speciali procuratore, accepit ad cambium à Petro Francisco Bussio scuta 1500. juxta frequentiorem formam cambii obliqui, idest quod indigens pecuniis acceptis pro aliis ejus usibus, facultatem dedit creditori æquivalentem summam accipiendi ad cambium & recambium in ejus damnum, pro cujus diminutione, citra provisiones campsori, seu scripturali dari solitas, conventum extitit, quod ipsi debitori liceret nominare, ac deputare mercatorem, seu scripturalem, qui gyrare deberet super cambiis pecuniam, quam Bussius creditor declaravit accipere velle, ac gyrari facere, ut de facto debitoris procurator deputavit quendam Dominicum de Rubeis, seu ejus deficientis loco alterum, Undecum, vel ex dicti spiritualis deputati morte, vel alio impedimento, de facto spaccia transmissa non essent, minusque tenta scriptura juxta requisita pro cambiorum realitate ad præscriptum Constit. 118. Pii V. necessaria; post annorum 20. decursum, prætendente creditore, seu ejus interim defuncti hæredibus consequi cambia importantia scuta sex mille & ultrà, obtentoque ab A. C. contra Principem Julium Sabellum dicti Principis Bernardini filium & hæredem inauditum, & indefensum mandato; in hoc statu controversia concorditer in duos benevolos compromissa fuit, Atque his aliquam dubitationem excitantibus contra Sabellum, quasi quod ejus pater in se assumpsisset onus cambiandi, quo casu ob non impletum susceptum mandatum, etiam sine spacciorum justificatione ille tenetur ad cambia non tanquam cambia, sed tanquam damna & interesse juxta decisionem *in Rom. pecuniaria, dec.* 7. post Salgad. passim receptam in Curia, ubi circumfertur tanquam magistralis; Hinc convocato per dictum Sabellum Advocatorum congressu pro eruenda veritate, in hoc sensu discursum edidi, in quo licèt concluderem probabiliùs pro debitore respondendum videri, adhuc tamen oretenus in ipso congressu dicebam punctum non esse omninò planum, sed aliqua honesta concordia dignum, quam etiam ex rationibus

bus convenientiæ consulebam, atque in hoc statu, adhuc indeterminato ex aliquibus impedimentis controversia reperitur, discursus autem tenor est.

Pro congrua & plana hujus controversiæ resolutione, constituenda prius est juris theorica, quam in magis communi ac recepto sensu DD. & Rotæ habemus in hac materia, deinde verò videndum de illius applicatione ad factum.

Quicquid ergo sit de cambio directo, in quo unus tantum consideratur contractus, quem aliqui dicunt permutationis, alii emptionis & venditionis, alii mandati, aliique alias tenent opiniones, de quibus ad nos inspicere non pertinet, quia non sumus in casu.

Quatenus pertinet ad cambium obliquum practicatum inter privatos, campsoriam artem, seu mercaturam formalem non exercentes. Et de quo est casus nostræ quæstionis, in eo plures contractus intervenire ac actus geri dicuntur, atque sub diversis formulis concipi solent.

2 Primò etenim intervenit contractus mutui, quoniam debitor indigens pecuniis, eas suscipit non pro eis cambiandis per nundinas, vel plateas, sed pro eas erogando in dissolutionem æris alieni, vel pro aliis ejus occurrentiis, ut in præsenti factum est, unde hic primus actus dationis & respectivè susceptionis pecuniarum, aliud non importat nisi purum & simplex mutuum.

Secundò, quando contrahitur juxta formulam magis antiquam, & consuetam, accedit secundus contractus mandati, quod mutuatarius præbet mutuanti, ut ab aliis, vel à seipso tanquam tertio suscipiat ad cambium & recambium ad ipsius mandantis damnum & interesse æquivalentem summam, ex qua mutuans de mutuo se reintegret.

Tertiò accedit contractus cambii, quod scilicet creditor volens prædicta facultate uti, ac mandatum in rem & utilitatem propriam sibi concessum ad exercitium deducere, tanquam mandatarius debitoris suscipiat ab aliquo mercatore, vel etiam à seipso tanquam tertio dictam æquivalentem summam ad cambium; Et iste contractus omnino ad exercitium, seu perfectionem deducendus est, aliàs secundus contractus nullius est operationis, quia potest creditor nolle uti sibi concessa facultate.

Quartò demum, his peractis, necessaria est transmissio ac respectivè giratio, seu circulatio spacciorum cum formali & mercantili retentione scripturæ, cum sine spacciorum realitate dari non possit cambium reale, unde tertius contractus sine isto quarto actu nullius remanet operationis, cum aliàs esset cambium siccum juxta Constitutionem Pii V. 118.

Iste quartus actus, quando creditor exercet artem campsoriam, seu aliàs est mercator & scripturalis, ab ipsomet explicatur, ut practicatum fuit *in Romana cambii prima Julii* 1658. Meltio, confirmata 24. Martii 1664. coram Ottalora, de qua supra, *disc.* 6. *& in Romana cambiorum* 10. *Martii*, & 4. *Decembris* 1662. & 28. *Januarii* 1664. coram Verospio, de qua supra, *disc.* 1. & 2. & in quibus ultimis optimè, & magistraliter considerantur dictæ quatuor, ac etiam quinque personæ diversæ in creditore. Una scilicet mutuantis. Altera mandatarii. Tertia suscipientis pecuniam ad cambium. Quarta campsoris dantis talem pecuniam. Et quinta scripturalis transmittentis spaccia, eaque consertantis, & circulantis.

Quando vero creditor non est mercator, seu scripturalis, tunc dictus quartus actus explicatur ab aliquo mercatore seu scripturali, super quo diversimodè contrahi solet, Quandoque enim datur eidem creditori facultas illam eligendi, ac prolibito deputandi & variandi, Quandoque verò ipse debitor pro majori ejus indemnitate, ac minori interesse circa provisiones eligit, ac deputat mercatorem, seu scripturalem prædictum.

3 Differentia inter istos duos casus deputationis mercatoris, seu scripturalis, consistit in periculo negligentiæ scripturalis prædicti non benè suum officium exercentis, seu deficientis absque alterius subrogatione, quia si deputandus est per creditorem, in istius damnum dicti deputati negligentia, vel deficientia cedit, ob quam respectivè cesset realitas spacciorum, siue quibus cambia non currunt, dicitur enim tali casu, quod mala electio est in culpa, atque sibi imputet creditor cur minus diligentem deputaverit, sed in locum deficientis alterum non subrogaverit; Et è converso ubi debitor suscipit in se deputationem ac operam dicti mercatoris, seu scripturalis, ex eadem supradicta ratione, ipsius est damnum ob non transmissa spaccia, & non retenta benè scripturam, unde tenetur ad cambia, non tanquam cambia, sed tanquam damna & interesse ob non impletum mandatum ab ipso susceptum, ex eadem ratione, ex qua ad eadem damna & interesse tenetur, quando ipsemet debitor suscipit in se totale onus cambiandi, juxta casum in notissima Romana pecuniaria, quæ est septima post Salgad. *in labyrint.* cum concordantibus.

Atque unius, vel alterius formulæ effectus consistit in uti- 4
litate, seu respectivè minori interesse, quia quando id remissum est creditori, istius est utilitas provisionum, quas scripturales & correspondales, modica mercede contenti, ipsi creditori condonant, unde cambia ratione dictarum provisionum sunt altiora, & Rota id sæpiùs approbavit, præsertim *in allegata Romana cambiorum coram Verospio, de qua, disc.* 1. & 2. Et è converso quando deputatur per debitorem, hic sentit illud minus incommodum dictatum provisionum, quæ sibi à scripturali deputato, aliqua modica mercede recepta, condonantur.

Altera contrahendi formula est, quod præcedit primus contractus mutui, & deinde pro mutuantis revelatione mutuatarius suscipit in se omnimodum onus accipiendi pecuniam ad cambium, eamque cum debitis spacciis per se ipsum, vel per mercatorem, vel scripturalem ab eo deputandum girandi, itaut totum cambii negotium sibi incumbat, ut est propriè casus *in dicta Romana pecuniaria*, quæ est septima post Salgad. & in aliis concordantibus.

Et tunc etiamsi spacciorum cursus realis non interve- 5
niat, debentur creditori cambia, non tanquam cambia, sed tanquam damna & interesse, non quidem ratione mutui, vel retentionis pecuniarum mutuatarum, sed ob non adimpletum susceptum mandatum, cujus actione mandatarius tenetur mandati ad quanti interest illud esse impletum.

Eo modo, quo habemus in suscipiente mandatum ad investiendam aliquam pecuniam in dies maturandam in loca montium ad formam multiplici, quia licet in jure sit damnatissimus anatocismus, atque juxta veriorem sententiam à Romana Curia receptam nunquam dentur usuræ usurarum, 6
seu fructus fructuum ex deductis per Merlin. *decis.* 409. aliàs 301. *p.* 5. *rec.* & latè Andreol. *controv.* 201. Nihilominus ita rectè dantur fructus fructuum investiendorum ad formam multiplici, non ratione debiti, seu moræ in non solvendo, sed ob non impletum susceptum mandatum, ut *in Romana multiplici* 18. Martii 1654. coram Meltio, & in aliis præcedentibus in eadem causa editis coram Pirovano *in dicta decisione enunciatis*, quatum aliquæ sunt impressæ *part.* 4. *recent. tom.* 2. *decis.* 85. *& decis.* 688. *parte* 4. *tom.* 3. *cum similibus.*

Juxtà quam secundam formulam licèt debitor gravetur offere prædicto, itaut etiam sine spacciis contra eum currant cambia, relevatur tamen ab expensis, seu interesse provisionum debitarum scripturalibus, & correspondalibus, quia de his ratio non habetur, sed solum de eo, quod importat ag- 7
gium auri, seu monetæ de una specie ad aliam, in quo aggio juxta pretium quod currit in illis nundinis, & in platea, verè & propriè consistit interesse cambii, quod quandoque potest nullum adesse, sed potius lucrum debitoris cum diminutione sortis principalis, & cujus periculum unicè salvat istum contractum, quarum provisionum interesse currit in alio casu, in quo creditore suscipiente curam girandi verè currunt spaccia.

Posita ista theorica, quæ (nisi eam alteret aliqua moderna opinio mihi ignota) videtur hodie in foro passim recepta, totus controversiæ punctus est applicationis & facti, in quo scilicet casu, vel contrahendi formula ex præmissis versemur, an in primo, vel secundo; Si enim versaremur in secundo, contra debitorem pro cambiorum cursu respondendum esset. Si verò in primo secus, dum supponitur spaccia non fuisse transmissa, neque illorum realitas justificatur.

Tenor autem instrumenti ad oculum ostendere videtur nos versari in primo, non autem in secundo casu, ibi, *Interim verò quia D. Bussius non est solitus &c. Ideo liceat & licitum sit d. D. Bussio totidem summam accipere ad cambia & recambia &c.* totusque successivus instrumenti contextus, hoc themate retento, continuat in clausulis, & cautelis concernentibus exercitium hujus facultatis, vel mandati concessi ipsi creditori, absque eo quòd nullibi legatur debitorem in se suscepisse onus, vel curam inveniendi, vel capiendi ab aliis ad cambium dictam æquivalentem summam ut ex lectura, quæ sola ditimere videtur quæstionem.

Admitto siquidem utrumque posse simul stare, quod scilicet debitor dictum onus, seu curam in se assumpserit, & nihilominus creditori etiam volenti ipso debitore negligente detur hæc facultas, itaut utraque formula in eodem instrumento

mento contineatur, compatibiliter tamen & subsidiariè non cumulativè, sed difficultas est in facto, cum id procedat, quando utrumque legitur in conventionem deductum, secus ubi solùm contractum fuit juxta primam formulam, quia nullo pacto subintelligi potest secunda, atque in hoc est punctus hujus controversiæ.

Non obstat, quod in eodem instrumento *vers. Et quoniam dicti Cattulus & Lavajanus &c.* debitor, seu ejus procurator ex conventione præcedenti deputaverit mercatorem Dominicum de Rubeis, quonjam ejusdem instrumenti lectura evidenter ostendit hanc deputationem fuisse pro retentione spacciorum, retentione scripturarum, & manutentione cursus, seu gyri juxta stylum, & usum mercantilem, quod etiam clarè repetitur, quando in casu deficientiæ dicti Dominici convenitur de deputatione alterius mercatoris.

Et sic ista conventio non alterat primum modum, seu formulam mandati suscepti per ipsum creditorem, sed præsupponendo secundum & tertium contractum, de quibus suprà, percutit solùm quartum actum suprà explicatum, ut scilicet mercatoris, seu scripturalis deputatio non ab ipso creditore, sed à debitore fiat.

Hoc autem respicit executionem, seu exercitium & cursum tertii contractus cambii jam initi, sed non percutit ipsum contractum, qui de necessitate per creditorem tanquam mandatarium fieri debet inveniendo pecuniam, eamque capiendo ad cambium, cujus successiva requisita deinde incumbant mercatori, nunquam verò legitur attributa ipsi mercatori facultas inveniendi & sumendi pecuniam, ad faciendi dictum contractum, unde istud creditoris fundamentum verè nullam subsistentiam habere videtur.

Et illa verba (*qui pecunias ad cambia & recambia sicut ipsi retulerunt, accipere velle declaravit*) absolutè referenda veniunt ad ipsum creditorem, ut ostendit ad oculum non solùm ipse sensus grammaticalis, sed etiam totus contextus orationis, quia dicitur quod mercator cambiavit pro ipso creditore.

Ideòque ista verba per parentesim dicta, suffragantur quidem ad probandum voluntatem creditoris utendi dicta facultate, & capiendi pecuniam ad cambium, sed punctus est, quod ea nunquam deducta fuit ad exercitium, quodque deficit substantia illius tertii contractus, qui omninò procedere debebat per ipsum creditorem ad id habentem facultatem, cum dicto Rubeo mercatori nunquam legatur dicta facultas attributa; non sufficit enim dicere, quod quis habeat animum capiendi taniam pecuniam ad cambium, nisi capiat à tertio, vel à seipso tanquam tertio, cum de necessitate oporteat dare duo extrema, dantis, & recipientis.

Et quando super his aliqua subesset difficultas itaut instrumentum remaneret ambiguum, adhuc pro debitore potius esset respondendum ex triplici fundamento, quorum unum sufficit.

Primò quia in dubio pactum interpretandum est contra actorem in eo se fundantem juxta notissimum axioma deductum *ex l. veteribus, ff. de pact. cum concord.* Secundò quia in dubio semper capiendus est intellectus reo, & debitori favorabilis, & tendens ad liberandum, ubi præsertim agitur pro excludendis usuris, vel interusuriis in jure odibilibus. Et tertiò demum, quia in dubio regulanda est voluntas à potestate, ideòque pro interpretatione instrumenti gesti per procuratorem attendendum est præcedens instrumentum procuræ, in quo solùm legitur per principalem debitorem concessa facultas Procuratori capiendi ad cambium juxta primam formulam, ut ex lectura dicti mandati in eodem instrumento inserti, Licèt enim rigorosè ac in stricta juris censura, retento intellectu agentium pro creditore, prætendi posset nullitas actus ob non servatam formam mandati, nihilominus, quicquid sit de hac via magis rigorosa, indubitanter defectus potestatis ac tenor mandati satis considerandi sunt pro regulanda voluntate ac interpretatione dubii contractus gesti per procuratorem, ideòque probabilius pro debitore in exclusione cambiorum ob deficientiam spacciorum, & realitatis respondendum videtur.

ROMANA CAMBII DE MANFRONIS
PRO JUNIPERA MANFRONA
CUM FRANCISCO COLUMNA.

Casus variè decisus per Rotam.

An onus cambiandi assumptum per debitorem obligatum proinde ad cambia etiam sine spacciis & justificatione realitatis loco damnorum & interesse, si est limitatum ad certum tempus, illo elapso duret, vel potiùs expiratum censeatur, itaut in futurum dicta damna & interesse amplius non debeantur.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Promissum ad tempus eo lapso non debetur.*
3 *Fallit ubi tempus non respicit terminationem obligationis, sed alium finem.*
4 *Non debet esse melioris conditionis morosus quàm non morosus.*
5 *Contrarium quod multa conceduntur creditori impedito repetere creditum, quæ denegantur cessante impedimento.*
6 *Examinantur fundamenta, ex quibus debitor etiam sine spacciis tenetur ad cambia.*
7 *Quando partium confessiones, vel declarationes in hac materia necnè.*

D I S C. IX.

1 DEdit Junipera Manfrona ad cambium Francisco Columnæ scuta 500. restituenda infrà biennium, quo durante ne creditrix damnum ex pecuniæ negotiationibus destinatæ otiositate pateretur, in se assumpsit debitor onus deputandi mercatorem accepturum tantumdem ad cambium, transmissurum literas, tenturum scripturam, aliaque facere debentem ad cambii gyrum necessaria, unde cum nihil ex istis gestum esset, atque elapso biennio non restitutis dictis sc. 500. per plures alios annos continuatum esset, creditrice demum urgente debitorem ad solutionem, oppositi iste de solutione sequuta cum cambiis interim solutis, quæ stante defectu spacciorum ac realitatis tanquam sicca & usuraria in sortem imputanda veniunt.

Et quamvis creditrix replicaret defectum transmissionis literarum aliorumque ad cambiorum realitatem requisitorum, provenire à culpa ipsius debitoris, qui tale onus in se assumpserat, qui proinde ad cambia erga creditorem tenetur loco damnorum & interesse, perinde ac si verè cum debitis requisitis illa girassent, cum actus in odio facere debentis pro gesto habeatur, ne moroso & contravenienti mora, seu culpa prosit, ac lucrum tribuat in damnum & præjudicium innocentis, cui data fides impleta non est, ut ultrà generalia, quæ frequenter habentur sub titulo de usuris, & sub altero de censibus, in specialibus terminis cambiorum, quoties debitor non docet omnes adhibuisse diligentias, & cambianti occasionem invenire non potuisse, plenè firmatur per Rotam *in Romana pecuniaria* 5. *Junii*, & 31. *Julii* 1648. coram Corrado, & post Salgad. *in labyr. dec.* 7. quæ in Curia circumfertur tanquam magistralis, sæpissimè in aliis canonizata.

Replicabat debitor dictam conclusionem non impugnando eam procedere durante biennio, in quo ipse tale onus in se assumpserat, secus autem eo elapso, quando remanente casu extra conventionem sub dispositione juris communis, hæc ad id eum non obligabat, atque ex hoc fundamento Vicarius Lateranensis judex competens rei conventi illius Basilicæ Canonici sententiam absolutoriam ad sui favorem protulit.

Introducta verò per appellationem in Rota cor. Cerro, *sub die* 8. *Aprilis* 1658. pro dictæ sententiæ confirmatione prodiit resolutio, confirmata *sub die* 4. *Decemb. ejusdem anni*, ex generalibus solum regulis & propositionibus, ut promissum ad tempus eo elapso remaneat omissum, & extra promittentis obligationem, cùm agatur de materia odiosa, in qua id quod literaliter non legitur, consulto omissum censetur, ex congestis per Surd. *cons.* 300. cum aliis deductis in decisionibus de super editis, in quibus respondendo ad observantiam resultantem à continuata solutione cambiorum, per quam diversa partium voluntas probari videtur, dicitur quod partium voluntas, vel factum reddere non potest licitum id quod est illicitum & usurarium, unde propterea censetur potius debitorem ita per diminutas solutiones sub fructuum nomine factas à sortis principalis debito se eximere voluisse ex deductis *dec.* 69. *p.* 9. *rec.* & in aliis, de quibus in dictis decisionibus.

In hoc statu ad causæ defensionem assumptus, atque ad dictas decisiones etiam cum sensu veritatis reflectendo, credidi eas utpotè non benè fundatas subsistere non posse, atque de facili sperari posse recessum, prout de facto reassumpta disputatione ob concessionem novæ audientiæ *sub die* 24. *Aprilis* 1662. coram eodem Cerro recessum fuit à resolutis, in quibus deindè perstitum fuit, istæque ultimæ resolutiones justæ, ac melius fundatæ visæ fuerunt, quoniam benè inspecto instrumenti tenore constabat, biennii limitationem adjectam esse in gratiam debitoris pro ejus dilatione, & ne interim ad restitutionem sortis cogi posset; In reliquo verò, cum ratio assumpti oneris esset generalis percutiens totum tempus, in quo mutuata pecunia pœnes ipsum debitorem otiosa remaneret, ita generalis & indefinita remanebat ejus obligatio à sua ratione regulanda, cum concurrente rationis identitate, oratio indefinita æquipollea universali, atque omne tempus complectatur ex deductis per Menoch. *cons.* 97. *num.* 35. & *seq.* & *cons.* 220. *num.* 66. *cum seqq.*

Alia etiam evidenti ratione concurrente, quod maximum absurdum esset, ut delinquens & morosus melioris conditionis esse debeat, quam non morosus nullum delictum, vel culpa committens, ut alias retento sensu priorum decisionum sequeretur, quoniam durante biennio, conventionalem dilationem, debitor, neque de culpa, neque de mora redargui poterat, sicuti poterat eo elapso, unde si tunc dictæ obligationi subjectus erat, multò magis postea.

Verùm contra istam rationem à me deductam, quæ magnam fecit impressionem, dubitabam ponderari posse, quòd durante dilatione creditor impeditus est sortem repetere, suasque actiones exercere, unde non mirum si in hoc gravatus, in altero relevetur, & econverso debitor dilationis commodum sentiens, istud incommodum patiatur; Multa enim conceduntur creditori impedito creditum consequi, quæ denegantur, ubi talem habet facultatem, Ut habemus de legatario quantitatis, qui usuras, seu fructus prætendere non potest, quamvis testatoris expressum præceptum accedat, quoties facultatem habendi sortem, secus istius impedimento concurrente; Ac pariter habemus in materia censuaria, ut non currant fructus census favore illius, qui liberè ac certitudinaliter sortem repetere potest cum similibus, ideoq, cùm instrumento contineretur etiam pactum, ut elapso statuto termino, ac debitore non solvente, creditori licitum esset nedum illum ad solutionem urgere, sed etiam æquivalentem summam ad cambium & recambium in ejus damnum sumere; Hinc proinde ponderabam, rectè dici posse creditori, quòd sibi imputet, cur una, vel altera facultate usus non esset, quodque debitor duplici oneri subjacere non deberet, & hæc mihi videbatur solidior ratio, cui inniti possent primæ decisiones, dictis regulis generalibus solùm innixæ.

Adhuc tamen eodem veritatis sensu retento, probabilius credidi contra debitorem responsum fuisse ex duplici fundamento, Primò scilicet, quod ipse promiserat statim & infrà biennium deputare mercatorem, qui curam & onus transmissionis literarum haberet, aliaque gereret super giro pecuniarum per ipsum debitorem intra dictum terminum sumendarum ad cambium; Quo posito dictum interesse pro toto tempore debitum remanebat ob non implementum in tempore, ex quo successivè debitoris damnum resultavit, quia si pecuniam tunc accepisset, ac deputasset mercatorem, iste deinde pro toto tempore cessantis restitutionis debiti continuasset, & sic totum malum provenit ab initio, quod insuit in tempus sequens.

Et secundò, quia negari non poterat ambiguam remanere partium voluntatem, an dicta obligatio per debitorem suscepta restricta esset ad solum biennium, vel esset indefinita durante tempore solutionis debiti, quo posito deferendum omninò erat observantiæ deductæ ex solutione fructuum, per quam partium voluntas declaratur, atque ambiguæ conventiones interpretationem recipiunt, Nil obstante præcedentium decisionum responsione, quod in materia usuraria & illicita partium conventio nihil faciat, quoniam id rectè procedit, ubi defectus provenit ex intrinseco vitio actus, & ob cessationem illius requisiti, quod neque volentes poterant partes omittere, ut est, exempli gratia, conventio cambiorum etiam sine transmissione literarum, ac non servata forma Constitutionis Pii cum similibus, secus autem ubi defectus provenit à sola conventione, seu partium voluntate, qua concurrente actus remanet validus & licitus, tunc nil prohibeat, quod eadem voluntas aliunde deducatur, præsertim ubi non agitur de inducenda voluntate omnino nova, & quam certum sit in conventionis instrumento non contineri, sed agitur de voluntate ambigua, & quam probabiliter prætendi potest in ipsa conventione adesse, quoniam tunc facilius defertur observantiæ tanquam interpretativæ, quæ vel in terminis interpellationis pro cursu usurarum necessariæ, vel in aliis voluntatem probantibus satis attendi solet, ut præsertim advertitur *in Ravennat. seu Faventina cambii, hoc eod. tit. disc.* 12.

ROMANA CAMBII DE MANUCCIO
PRO CAMILLO MANUCCIO
CUM THEOPHILA ASCENTIANA
DE BRUNORIS.

Casus disputatus in Rota, incertus est exitus, forsan per concordiam.

De eadem materia cambium debendorum per debitorem etiam sine transmissione literarum aliisque realitatis requisitis loco damnorum, & interesse, ex eo quod ipse debitor cambianti onus in se suscepit, Quid ubi cum dicta susceptione oneris concurrit etiam facultas cambiandi data ipsi creditori.

Et aliqua de contractus cambii invaliditate, ex eò quòd creditori innotescat debitorem suscipientem pecuniam, illam in alios usus conversurum esse, neque posse in nundinis literas implere.

S U M M A R I U M.

1 *Facti series.*
2 *Cambia etiam sine spacciis debentur loco damnorum, & interesse à debitore in se assumente onus.*
3 *Declaratur quando id procedat necne.*
4 *An mandatum datum creditori ad cambiandum sit cumulativum, itaut non liberet debitorem à suscepto onere.*
5 *Quando creditor eligendo mercatorem dicatur usus sua facultate.*
6 *De conclusione, ut cambia invalida sint, ubi creditor scit debitorem non posse cambiare.*
7 *An valeat conventio de solvendo merces datas de præsenti, ut valebunt tali tempore futuro.*
8 *Quod magis expediat debitori suscipere in se onus cambiandi, & solvere cambia sine spacciis colo damnorum & interesse, quia evitat provisiones.*

D I S C. X.

1 MUtuavit Bartholomæus Brunorus de annò 1642. Camillo Manuccio scuta 700. eroganda in extinctionem æris alieni, quod hic habebat cum quodam Turcono, cui eadem pecunia incontinenti soluta fuit, reportata per Brunorum cessione, dictaque scuta 700. data fuerunt, juxta communem contrahendi usum, ad cambium obliquum, faciendi scilicet girare summam æquivalentem sub cambiis, cum istorum limitatione ad 7. pro centenario, ad quem effectum debitor in se suscepit onus & curam deputandi mercatorem spaccia transmissurum, aliaque necessaria, & opportuna gerere debentem, Et ulterius facultatem dedit eidem creditori sumendi æquivalentem summam ad cambium, ac deputandi mercatorem, qui scripturam teneret, aliaque necessaria faceret, atque in ipsomet instrumento Camillus nominavit, & deputavit ad præmissa peragendum quendam Annibalem Serenam mercatorem, cui eadem die Brunorus creditor ordinem direxit, ut continuaret, vel continuari faceret super cambiis usque ad ejus novum ordinem scuta 700. data ad cambium dicto Manuccio, sibi constituendo provisionem juliorum quatuor pro centenario, ad quorum solutionem idem Brunorus erga mercatorem in forma Cameræ se obligavit; Cùm autem mercator deputatus literas non transmisisset, neque alia gessisset ad cambiorum realitatem necessaria, Manuccius verò spatio annorum 12. circiter solvisset cambia, seu fructus ad dictam conventam rationem septem pro centenario; Hinc petente Theophila Bartholomæi hærede restitutionem sortis, Camillo autem debitore opponente de illius satisfactione cum dictis cambiis, quæ utpotè indebita & usuraria sortem extenuaverant, introducta lite coram A. C. hic non obstante dicta oppositione mandatum executivum ad favorem Theophilæ relaxavit, & commissa per Signaturam causa in Rot. cor. Albergato cum clausula, *Si quid exequendum*, datoque dubio, *an dictum mandatum esset exequendum.*

Pro actrice scribentes non negabant cambia uti cambia ex defectu spacciorum, & ob non justificatam realitatem ad for-

2 formam Constitutionis Pii non deberi, sed ea benè per creditorem percepta esse dicebant loco damnorum & interesse, dum ipsemet debitor cambiandi onus in se assumpserat, ac deputandi mercatorem, qui scripturam tenere deberet, aliaque peragere, quibus non factis intrat dicta obligatio resultans ex non facto, quod in odium facere debentis habendum est pro facto juxta firmata *in Romana pecuniaria, dec. 6.* post Salgad. passim in aliis recepta & canonizata.

Pro Camillo debitore scribens non negabam conclusionem, sed ejus applicationem ad factum, quoniam cum duo
3 in conventionem deducta essent, Obligatio scilicet debitoris faciendi cambiorum girum, seu curandi, quod alter faceret, Et mandatum, seu facultas data creditori idem faciendi, atque creditor hanc secundam viam elegisset, dum ipse dare voluit ordinem mercatori, erga eum pro mercede se obligando, ideò sibi patere debebat via, quam elegerat, eidemque proindè imputandum erat, cur valens dicta facultate non uti, sed obligationi debitori acquiescere, eam ad exercitium deducere voluit, ut probant idem Roman. *cons.* 4. cum quo processit Rota *in dict. dec.* 7. post Salgad. dum *n.* 18. expresse dicit creditorem post datum mandatum ad cambiandum non debere se ingerere in negotio, alias videretur inducta novatio, de qua *in l. stipulatus est opus, ff. de fidejuss.* atque istos casus distinguendo tanquam absolutum supponi videtur *in eadem dec. §. 1. quia apocha*, & ejus confirmatoria 14. *Junii* 1649. coram Dunozetto *§. tum quia*, inter suas *dec.* 829.

Licèt enim admitterem tanquam veram conclusionem in eisdem decisionibus in propositum firmatam, quod manda-
4 tum creditori tanquam cumulativum, & ad majorem ejus cautelam non liberat debitorem ab assumpto onere; Dicebam tamen id rectè procedere, ubi creditor illo non utitur, secus in casu usus, quoniam hæc duo sunt alternativa, in quibus unius electio alterum cessare facit, cum implicet eamdem pecuniam per duos insolidum girari, atque duplex cambium super eadem re eodem tempore exerceri.

Motivum in abstracto videbatur verum, & solidum, du-
5 bitabam tamen de applicatione ad factum, quod scilicet creditor voluisset uti dicto mandato, atque in se curam & onus cambiandi suscipere, quoniam licèt dederit suprà insinuatum ordinem mercatori, nihilominus cum hic jam in instrumento deputatus esset à debitore promittente eumdem mercatorem præmissa adimpleturum esse, hinc proindè ordo prædictus continere non videbatur novationem, sed potiùs quandam approbationem, ac exequutionem, cum sola ejusdem mercatoris assecuratione pro ejus provisionibus, pro quibus iste maluit sequi fidem creditoris quam debitoris. Et in hoc erat mea difficultas.

Alii easdem debitoris partes defendentes, mordicùs etiam
6 insistebant super cambii invaliditate, ex eo quod creditori ab initio innotesceret datam pecuniam transmitti non posse ad nundinas, neque super cambiis girari, dum in alios usus conversa fuerat, in extinctionem scilicet æris alieni juxta decisiones *in Romana cambiorum* 4. *Junii* 1642. 18. *Aprilis* 1644. & 16. *Januarii* 1645. coram Peutingerio, de quibus sæpius in præcedentibus; Ego verò in congressu dicebam parum tutum videri hoc fundamentum, ita simpliciter & indefinitè sumptum, quoniam ut aliàs pluries dictum est, istæ decisiones laborare videntur de æquivoco, non distinguendo cambium directum ab obliquo, in quo non in ipsa pecunia, sed in alia ejus æquivalenti cambium exercendum est; Reflectendo tamen ad veritatem cogitabam, quod ubi creditor non suscipit in se mandatum cambiandi secum ferens pro cursu cambiorum præcisam necessitatem spacciorum, & justificationis realitatis, sed utitur ista moderna cautela transferendi onus in debitorem, per quam tutus redditur, quod sive literæ transmittantur, & impleantur, sive non, usuras, seu cambia obtenturus est, atque qualitas debitoris est talis, quod non est mercator, neque corresponsales habet in nundinis & plateis, verisimiliter ejus fidem sequuturos ac literas impleturos, itaut copulativè concurrant dictæ tres circumstantiæ, scilicet proximè insinuata debitoris qualitas, conversio pecuniarum in alios usus, & cautela prædicta, tunc contractus videatur satis suspectus utpotè continens certum cambium siccum ab initio, ita sola verborum formalitate velatum, cum creditor certò sciat cambii realitatem omninò abfuturam; Secus autem ubi ipsemet creditor dictum onus assumit, quoniam tunc, licet data pecunia in alios usus convertatur, attamen ipse creditor, vel à seipso æquivalentiam habere potest, cum qua literæ realiter transmittendæ implementum habeant, unde parum refert, quod debitor non habeat corresponsales ejus fidem sequuturos, quoniam sufficit id haberi per creditorem, vel alterum girum cambii facientem.

Nisi ad salvandam istam speciem contractus ratione illius usus & frequentiæ, dicamus ab illo etiam usuram abesse, ac lucri certitudinem in creditorem, ob cambii realis naturam pluries in præcedentibus deductam, ut nullum certum lucrum ab initio continere valeat, sed totum pendeat ab incerto eventu, qui damnum etiam, ac sortis diminutionem causare potest cum lucro debitoris, licèt satis raro contingente; Non videtur enim prohibita conventio, per quam unus det alteri pecunias, non girandas super cambiis, sed tenendas sub lege, & eventualitate cambiorum tam ad lucrum, quam ad damnum, itaut videatur species societatis, eo modo quo habens quis frumentum & alia mercem rectè 7
conservabilem, illam alteri tribuit tunc vendere volenti, ut pretium in præsentaneos ejus usus erogaret, sub eo pretio, quo valebit, atque per alios mercatores contractabitur aliquo futuro tempore puta in mense Aprilis, vel Maji, quia si merces sunt rectè pro eo tempore conservabiles, & creditor erat conservaturus, ut venderet eo tempore, in quo eventus dare posset majus pretium, quàm de præsenti currat, itaut absit fraus percipiendi lucrum certum ex temporis dilatione, nulla committitur usura ad notat. *in cap. Civitate, de usuris*, idque passim practicatur, & contractus, (concurrentibus tamen dictis requisitis) communiter licitus reputatur; Licèt enim à frequentiùs accidentibus pretium soleat esse eo tempore magis alteratum, itaut verisimiliter venditor magis lucro quam jacturæ subjaceat, nihilominus possibilitas damni sufficit. Atque tunc contractus est periculosus, quando taxatur ab initio pretium; Ità pari non videtur quid prohibeat conventionem super hujusmodi eventualitate regulanda à cambiis inter mercatores, vel alios verè currentibus cum omnimoda realitate.

Quinimò ista species contractus videtur minus debitoribus damnosa, minusque creditoribus proficua, quoniam ut 8
pluries habetur in sequentibus *hoc eod. tit.* isto casu, in quo debitor ob defectum spacciorum tenetur ad cambia non tanquam cambia, sed tanquam damna & interesse, exemptus remanet à graviori interusurio provisionum, quæ frequentiùs pro majori parte cedere solent ad lucrum & commodum creditorum de aliqua modica participatione tantum convenientium, corresponsalibus reliquum condonantibus eisdem creditoribus, ideòque non adeò judaicè inhærendum est super spacciorum interventu, qui in effectu in istis cambiis obliquis continere videtur simplicem formalitatem, quæ magis debitoribus præjudicialis est, atque ratione majoris lucri creditorum propter provisiones, potius majorem usuræ suspicionem inducit; Verùm præmissa ad formalem disputationem quod sciam deducta non fuerunt, itaut maturius judicium super indaganda veritate formari potuerit, quoniam fortè per subsequtam concordiam causa sopita fuit, neque huc usque alia occasio præbuit hæc disputare.

ROMANA PECUNIARIA DE VECCHIIS PRO VECCHIIS CUM CARDINALI SFORTIA.

Discursus in congressu super casu sopito per concordiam.

De fructibus, seu cambiis debitis absque cursu & justificatione spacciorum loco damnorum & interesse ob non impletum onus ab ipso debitore susceptum, Et an istud limitatum ad certum tempus remaneat ultra illud operativum, Et de aliis ad hanc materiam.

SUMMARIUM.

1 *Facti series.*
2 *Quando intret necne obligatio ad cambia loco damnorum & interesse etiam sine spaciis.*
3 *Onus susceptum per debitorem ad certum tempus, an duret eo tempore expirato.*
4 *Obligatus præstare speciem fructiferam, eam non præstando tenetur ad fructus.*
5 *In alternativis electio est debitoris, durante dilatione, sed post moram est creditoris.*
6 *De interesse damni emergentis, & quando istud debeatur.*

DISC.

DISC. XI.

1 ILli de Vecchiis creditores Ducis Marii Sfortiæ ex causa cambii initi de anno 1631. in summa scutorum 23. mill. hujus crediti satisfactionem obtinuerunt ex pretio Vallis montanæ, investita pecunia in tot loca montium loco cautionis, quam juxta praxim Congregationis Baronum & chirographi Pontificii formam, creditores præstare tenebantur, primariò ad favorem emptoris in casu evictionis & molestiarum, secundariò autem de restituendo creditoribus anterioribus, vel potioribus, seu contribuendo cum æqualibus. Cùm autem sequuta morte Ducis Marii, Dux ejus filius pro anteriori credito dotis maternæ aliquam dictorum locorum montium partem à præfatis de Vecchiis avocasset, atque isti pro eorum reintegratione molestias inferrent Principi Ludovisio creditori posteriori ex eodem pretio satisfacto, qui pulsatus molestare cœpit Cardinalem Sfortiam, tunc Prælatum, & in Civitate Avenionen. Prolegatum, in isto credito insolidum cum Duce Mario fratre obligatum; Hinc iste mediante persona ejus procuratoris, ad impediendas dictas molestias per apocham de anno 1639. se declaravit obligatum ad favorem dictorum de Vecchiis in supradicto cambio inito anno 1631. pro dicta rata avocata importante scuta circiter 6. mill. cum obligatione solvendi interim cambia limitata ad rationem quatuor cum dimidio pro centenario, atque ita servatum fuit in exequutionem dictæ conventionis oretenus factæ usque ad finem anni 1642. de quo tempore dictus Cardinalis in Urbe præsens per apocham ratificando omnia gesta ipso absente per procuratorem, promisit infrà aliud triennium tunc decurrendum solvere dictam summam, vel in tot locis montium vinculatis ejusdem pretii, vel in pecunia numerata, & interim solvere cambia ad dictam rationem scutorum quatuor cum dimidio, quamvis attento originatio contractu, in quem subintravit, currere deberent ad majorem rationem, eo innovato quod quemadmodum in dicto primo contractu datur facultas creditori, cujus cura & onus erat transmittendi spaccia, aliaque agendi ad cambii realitatem necessaria, in futurum onus esset ipsius Cardinalis illud in se assumentis; Quia verò elapso triennio Cardinalis prædictus suam obligationem non adimplevit, idcircò post plurium annorum decursum orta est controversia, num deberentur cambia, tam soluta, quam solvenda, stante quod nulla intervenerat spacciorum transmissio, seu alia cambii realis requisita ad formam Constitutionis Pii V. necessaria.

Et in congressu Advocatorum pro veritate examinanda ad instantiam prædictorum de Vecchiis habito, controversiam distinguebam in tres inspectiones, seu tria tempora, Primum scilicet cambiorum decursorum in primo triennio conventionis oretenus habitæ cum procuratore de anno 1639. Alterum secundi triennii, de quo in conventione habita cum ipso Cardinali de anno 1642. Et tertium successivè decursorum post istud triennium elapsum.

Quoad primum, absque dubio prætendi non poterant
2 cambia, tanquam cambia, cum hæc nunquam debeantur, quoties non concurrunt realitatis requisita juxta dictæ Constitutionis Pii formam; Minusque eadem tanquam damna & interesse ob non adimpletum susceptum mandatum juxta decisionem septimam post Salgad. *in labirint.* in hoc puncto magistralem, sæpius confirmatam, quoniam in apocha prædicta, in qua enunciabatur conventio cum procuratore oretenus habita, de dicta oneris susceptione nulla mentio fiebat, sed solum de subintrantia in cambium contractum de anno 1631. innovata tantum summa cambiorum, unde propterea cum referens in omnibus regulandum esset à relato, atque in isto cura & onus cambiandi esset creditoris, hinc resultabat, quod creditor non transmittendo spaccia, aliaque necessaria faciendo nil prætendere poterat; Solumque insinuabam dictorum cambiorum solutionem substinetí posse in causam damnorum & interesse loco fructuum locorum montium ad eandem rationem tunc fructuantium, quæ ei creditores amiseran, ex iis, quæ inferiùs in tertia inspectione, seu tertiò tempore deducuntur; Verùm adhuc dubitari poterat, stante quod conventio erat de cambiis relativè ad instrumentum prædictum, ad quod Cardinalis subintrare voluerat, unde stante diversa voluntate, intrare videbatur regula, *quod potui nolui &c.* & sic casus habebat suas difficultates.

E converso altera inspectio super secundo triennio proce-
3 dere videbatur de plano favore creditorum, stante expressa susceptione oneris cambiandi facta per debitorem juxta *dict. dec.* 7. post Salgad. atque in hoc omnes congregati concordabamus, neque per ipsum Cardinalem, fructus, seu cambia pro hujus temporis rata controvertebantur, solumque illorum fortè non solutorum compensatio opponebatur cum illis triennii antecedentis, tanquam indebitis ut suprà.

Super tertiò verò tempore, inter congregatos aliqua fuit discrepantia, cum omnes, me excepto, concluderent contra creditores, innixi decisionibus *in Romana cambii* 8. *Aprilis, & 4. Decembris* 1658. coram Cerro editis in causa inter Manfronam & Columnam, de qua supra, *disc.* 9. firmantibus obligationem à debitore susceptam in cambio contracto ad certum tempus, ultrà illud non operari; Et quamvis ego tunc, de anno sa. 1659. in quo dictus congressus habitus fuit, cum sensu etiam veritatis crederem dictas decisiones non esse tutas, neque benè fundatas, ex eisdem rationibus & fundamentis, ex quibus deinde ab eis recessum fuit ut suprà, in ejusdem causæ discursu actum habetur, Nihilominus in Curia, quoties authoritatum obstaculum habetur, fortius verò ubi illud decisionum Rotæ, contra stimulum calcitrare dicitur, qui per rationes, ac vera juris principia vult contrarium tueri, ex magna currentis sæculi infelicitate, undè si iste congressus fuisset habitus post dictarum decisionum revocationem, res transisset de plano, ex ea clara ratione, quod triennii præfinito non erat ad limitandam, seu finiendam obligationem, sed in gratiam debitoris, pro sola dilatione, ne interim à creditore urgeri posset, cum de reliquo subintrantia in priorem contractum esset indefinita cum sola innovatione quantitatis cambiorum, seu interusuriorum. Ut scilicet quemadmodum prius in dicto primo contractu erant, vel currentia & rigorosa, vel limitata ad longè tamen majorem rationem, sic ad istam minorem redacta essent, & cujus diminutionis intuitu rationabilis remaneret altera innovatio super susceptione oneris cambiandi facta per debitorem ex regula, ut qui in uno gravatur, in altero relevari debeat, & è contra, ideòque putabam creditores bonum jus fovere; Sed quoniam in contrarium fuit plurium sententia, idcircò capitvando intellectum, ut par est in obsequium majoris partis, in idem consilium deveni, ut creditores prædicti, eo quo possent modo meliori, se concordarent, ut puto sequutum,

Discurrebam quoque, quod ubi etiam præmissa cessarent, quia nempè juxta sensum dictatum primarum decisionum, assumptio oneris facta per debitorem restricta esset ad solum triennium adjectum ad taxandam, seu extinguendam obligationem, Adhuc tamen dicta cambia, seu fructus deberentur tanquam damna & interesse ob non præstita loca montium, ad quæ principaliter restricta erat promissio subsidiariè facta in pecunia, quoniam promittentes tradere speciem fructiferam, si eam non tradat, tenetur ad damna & interesse ad mensuram illorum fructuum, quos percepisset ille, cui promissio facta erat, si implementum sequutum fuisset, ac 4
data fides servata, Gratian. *discept.* 249. *n.* 35. *& seq. Romana fructuum census* 24. *Novemb.* 1649. *Verospio, Bonon. nullitatis concordiæ* 27. *Januarii, &* 1. *Julii* 1648. *Bichio, Romana multiplici* 18. *Martii* 1654. *Meltio & passim*, quoniam est propositio receptissima, quoties promissio speciei est pura & certa; Verùm difficultas in eo suberat, quod species stabat alterativè cum pecunia, atque electio erat debitoris; Huic tamen difficultati responderi posse observabam, quod dicta 5
electio procederet durante dilatione, qua expirata, post moram contractam illa transfundi tur in creditorem, ac debitor tenetur ut in deterius ex deductis per Fab. de Ann. *cons.* 54. *n.* 8. Apont. *cons.* 49. *n.* 75. Bellon. jun. *cons.* 45. *nu.* 2. Butatt. *dec.* 287. *n.* 7. *adden.* ad Greg. *dec.* 316. *n.* 3. *Auximana dotium* 6. *Februarii* 1654. *Albergat.*

Replicari tamen poterat in contrarium, quod dum creditor potuisset eligere pecuniam infructiferam, dici non potest moram fuisse causam certam & immediatam damni emergentis juxta *dec.* Mohed. 2. *de usuris*, quæ recepta est in Curia, ut sæpius in sua materia *sub tit. de usuris*, licèt contrarium de jure verius probare conetur Leotar. *de usur. q.* 75. *ex n.* 10. 6
Sed nimium indiscretus rigor videbatur debeatur dictam conclusionem ad factum applicare, quoniam non agebatur de mutuo tunc, seu præcedenter contracto, itaut cadere posset in mutuante suspicio fœnerandi sub hoc pallio stipulandi potius speciem quàm pecuniam, sed constabat de sinceritate actus, quod scilicet illi possidebant loca montium, ex quibus de facto percipiebant fructum ad conventam rationem, quo in gratiam debitoris se privarunt, dum pulsando creditorem posteriorem, incontinenti poterant pecuniam ab isto avocandam dare creditori anteriori, atque ita evitare dictorum locorum montium avocationem, unde potius fuit con-